

IVAN PEDERIN
Kućište
HR – 20267 Kućište
ivan.pederin@gmail.com

ŽIVOTOPIS U "VIENCU" POSLIJE ŠENOE

Ovaj prilog prikazuje tko je pisao životopise i o kome su ih pisali u *Viencu*. Životopisi u ovom radu prikazuju živote i djela hrvatskih pisaca, glazbenika, slikara koji su stekli ugled i mjesto u hrvatskom duhovnom životu. Oni objašnjavaju zašto je katolicizam tako naglašeno nazočan u hrvatskoj književnosti. Ta je književnost djelo ljudi koji su se s mukom školovali i stvorili tu književnost, o Hrvatima, Rusima, Englezima i drugima koji su stekli ime u književnosti. Tako je nastao hrvatski duhovni obzor. Ova je književnost nacionalna, ali ne isključivo, i nastoji postaviti hrvatske pisce u odnos s inozemcima.

KLJUČNE RIJEČI: *Vienac, životopisi, Hrvatska*

Poslije Šenoine smrti 1881. godine mnogo se toga promijenilo u Hrvatskoj i u hrvatskoj književnosti. Hrvatska vojska pod vodstvom baruna Josipa Filipovića i baruna Stjepana Jovanovića oslobodila je Bosnu i Hercegovinu.¹ (Pederin 2011a: 124–132; 2012a: 134–146). Vrhovni zapovjednik te operacije bio je dalmatinski namjesnik domaršal barun Gavriilo Rodić. U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji za bana je postavljen grof Khuen Héderváry Károly. Nije bio u vojnoj službi i kao civil mogao je biti tek šef građanske uprave. Iznad njega bio je vojni zapovjednik. Budući da je Bosna bila oslobođena od Turaka, za pretpostaviti je da nije bilo potrebe da ban i dalje bude netko tko je u vojnoj službi. U Bosni je šef građanske uprave postao Kalláy Benjamin. I on je bio civil, a iznad njega bio je vojni zapovjednik. Često su vojni zapovjednici bili Hrvati poput domaršala baruna Marijana Varešanina ili baruna Vareškoga.

U Carevini je ministar unutarnjih poslova postao carev prijatelj iz djetinstva grof Eduard Taaffe. Njegova vlast kao i vlast u Hrvatskoj i Bosni bila je konzervativna. Nadzor nad tiskom bio je pooštren, uvedena je *Presspolizei* – cenzura. (Pederin 2008b: 267). Urednik *Vienca* postao je liberalni Fran Folnegović koji je pokazivao zanimanje za skandinavske književnosti. Nije ostao dugo na mjestu urednika, a na njegovo mjesto došao je povjesničar Vjekoslav Klaić. U *Viencu* su se počeli objavljivati radovi pisaca koje je Šenoa odbijao, a među njima su bila djela Ksavera

¹ Okupacija je termin Berlinskoga kongresa. S obzirom na turski zulum koji je vladao u Bosni i Hercegovini, primjereniji je termin oslobođenje.

Šandora Gjalskoga i Ante Kovačića. U Šenoino je doba *Vienac* objavljivao najviše životopise skromnih pregaoca krajišnika, koji su bili iliri, a kasnije promicatelji hrvatske knjige (Pederin 2006d).

U razdoblju poslije Šenoine smrti uvedena je cenzura. Bilo je to konzervativno razdoblje čvrste činovničke vlasti, doba dezintegracije realizma, ali i industrijalizacijom potaknutoga industrijskoga procvata. Poslije toga razdoblja nastupilo je razdoblje koje je odgovaralo francuskoj *la belle époque*,² razdoblje hrvatske moderne.

Cilj je ovoga rada odrediti mjesto životopisa kao književne vrste u ovim razdobljima. Životopis se nalazi između književnosti i povijesti, ne odriče se dokumentarnosti, a individualnosti daje karakter općenitosti. Predmet povijesti je čovjek. Životopis je povijesni temelj i kruna povijesti. (Romein 1965: 8–9).

Vienac je bio književni časopis pa je u njemu najviše životopisa pisaca. Izlazio je u doba poslije ilirizma, razdoblja u kojemu je Hrvatska izborila veću autonomnost te razdoblja modernizacije Dvora. Vrijeme je to i promišljanja o položaju Hrvatske. U takvome ozračju nastaju životopisi objavljivani u *Viencu*.

Među nekrolozima u *Viencu* objavljen je i nekrolog Medi Puciću.³ Nekrolog je kratak i pohvalben kakvi nekrolozi i jesu. Medo Pucić opisuje se kao "najodličniji Dubrovčanin", učenjak, rodoljub, ilirac – Hrvat. Do kraja života bio je znanstvenik. Bio je Srbin, katolik. U njegovu životopisu ističe se da je bio protiv Austrije. Austrijska c. k. viša policija pratila ga je, bila je prema njemu obazriva jer je bio grof, odrekao se austrijskoga državljanstva, što joj se nije sviđelo i opažala je da je on slijedeći dubrovačku tradiciju strastveno mrzio Austriju. Nije toj mržnji mogao dati oduška u Narodnoj stranci pa se orijentirao prema Rusiji i Srbiji. (Pederin 2005a: 378–379). Iz ovoga nekrologa iščitava se Pucićevo mjesto u hrvatskome kulturnom životu.

Baldo Bogišić⁴ potječe iz imućne obitelji. Navode se podatci o ocu koji je imao trgovinu u Cavtatu (što je Bogišić skrivao) te ga nije htio pustiti na studij jer je želio da ostane s njim raditi. Kada mu je otac umro, Bogišić odlazi u Mletke završiti gimnaziju pa u Beč na studij. Nakon Beča odlazi u Gießen, Heidelberg i Pariz. Studira filozofiju te u Beču stječe doktorat iz prava i radi u Dvorskoj knjižnici u Beču (danas je to Österreichische Nationalbibliothek) u kojoj između ostalih radi i Splićanin, romanist Alfons Mussafia. Nakon toga Bogišić je školski nadzornik u Temišvaru i sudjeluje u povjerenstvu za preustroj škole u Krajini u Beču. Sveučilišni je profesor u Odesi 1870. Odlazi u Crnu Goru gdje piše zakonik. Bilo je to doba kada je Crna Gora priznala austrijski protektorat (Pederin 2005a: 426ff) pa je počela izgradnja njezina suvremenoga državnog aparata. Danas se u Srbiji piše drukčije o tome zakoniku. Ističe se da je Bogišić u crnogorskome zakonodavstvu spojio suvremeno zakonodavstvo s običajnim pravom Crnogoraca i time učinio korak prema oslobađanju od eurocentričnosti. Mi bismo radije rekli da se ovdje radi o europeizaciji i uljudživanju Crne Gore koja je tek od 1878. imala državni aparat. Prije toga se Crna Gora sastojala od nekoliko često zavađenih plemena i nahija na čelu s

² O prilikama u Zagrebu i Osijeku u to doba v. Vukelić (2003: 342 ff).

³ [Anonymus]. 1882. "Knez Medo Pucić" [Nekrolog]. *Vienac. Listak* 14, 27: 431.

⁴ [Anonymus]. 1882. "Prof. Valtazar Bogišić". *Vienac* 14, 31: 490–491.

vladikom koji je uživao velik ugled, ali ne i veliku vlast. Sada je u toj zemlji valjalo utemeljiti i pravni sustav i sudstvo. U tome je sudjelovao Bogišić. Valja istaknuti da je Crna Gora do 1872. pružala utočište zločincima izbjeglima iz Dalmacije koje je kasnije bila dužna izručiti Austriji. U toj je zemlji vladala tradicionalna pravda i krvna osveta. U njoj je ceste gradio inženjer Josip Slade iz Trogira, a uz njega i Stjepan Jovanović, kasniji domaršal i barun koji je 1878. oslobodio Hercegovinu i postao dalmatinski namjesnik.⁵ Adjutant knjaza Nikole bio je 1865. Mihovil Cega iz Trogira, liječio ga je liječnik Grubišić iz Kotora. U Srbiji, koja je također bila austro-ugarski protektorat odlukom Berlinskoga kongresa, ministar obrane bio je general Dragutin Franasović iz Orebića, austrijski državljanin.⁶ (Pederin 2005a: 386, 390–391, 426–459). Josip Pančić organizirao je krajem 1860-ih godina znanstveni aparat Srbije i bio rektor Velike škole.⁷ I Vuk Stefanović Karadžić bio je austrijski državljanin i katolik. Policijski povjerenik u Kotoru Mane pl. Budisavljević uvjerio je knjaza da prihvati austro-ugarski protektorat (bio je Jovankin stric). Za tu zaslugu promaknut je u kotarskoga poglavara u Kotoru. Austrija je očigledno slala mnogo svojih državljana u svoja dva protektorata, pa i u zemlje u kojima nije imala protektorat kao što je Bugarska. Tamo je djelovao Konstantin Jireček, također austrijski državljanin (Pederin 2006a: 193–212; Pederin 2005a: 443; Krstić 2011: 329–356). Sve ovo upućuje na zaključak da je Austrija sudjelovala u osuvremenjenju Srbije i Crne Gore i prije nego što su one postale njezini protektorati. Piscu ovoga životopisa sve ovo nije bilo poznato, ali on je ipak znao da ga je turski konzul u Dubrovniku smatrao opasnim agitatorom i austrijskim agentom.

Pisac se u ovome životopisu bavi zanimanjem koje je Bogišić svojim radom pobudio u Dubrovniku, njegovim proučavanjima pravnih običaja na Kavkazu. On je bio savjetnik japanskoga viceministra u Parizu u radu na kodificiranju japanskoga prava. Bio je član mnogih učenih društava. Pisac ne spominje njegove veze s češkim intelektualcima s kojima se dopisivao (Pederin 2008a: 244–267).

U životopisu Vladislava Vežića⁸ čitamo o njegovoj obitelji koja se seli iz Bjelopavlovića u Brist, iz Brista u Vinjerac te u Seline kod Zadra, gdje je Vežić upoznao Jovana Sundečića i Antu Kuzmanića. Slijedi preseljenje u Zagreb i poznanstva s Gajem, Kukuljevićem, Vrazom, Bogovićem, Šulekom, Nemčićem, Preradovićem (koji je njegovu prvorođencu bio kum), koji ga je uputio u deputaciju kralju u Beč gdje je upoznao Karadžića, Kurelca i Daničića. Karadžiću je Vežić zamjerio "Kovčežić". S opisom njegovih poznanstava Milčetić gradi njegov lik ilirca, njegovu kolektivnu osobnost koja se razlikuje od romantičarskih individualnosti. Ilirizam se ovdje pojavljuje kao kultura skupnih kulturno-političkih ličnosti. Povezujući Vežića s ovim ilircima, pisac govori o njegovu društvenom značaju. Nakon toga Milčetić piše o događajima iz njegova života, odvjetničkome radu u Varaždinu, prijevodima uglavnom talijanske književnosti, ali i francuske i njemačke, njegovu svestranom

⁵ [Anonymus]. 1878. "Stjepan baron Jovanović". *Vienac* 10, 38: 615.

⁶ Dragutin Franasović bio je brat moje babe Marije Pederin, rođ. Franasović. Bio je vitez takovskoga reda i ja se sjećam da sam u djetinstvu vidio to odlikovanje.

⁷ v. Pederin (2005a: 372ff; 426–459), poglavlja "Sukob Srbije i Crne Gore zbog vodstva velikosrpske ekspanzije" i "Ulazak Crne Gore pod austrijsko okrilje (1868-1875)" te Pederin (2003a: 130–146). [Anonymus]. 1879. "Pančić Josip". *Vienac* 11, 7: 110.

⁸ [Ivan] Milčetić. 1883. "Vladislav Vežić". *Vienac* 15, 1: 16–18.

obrazovanju i poznavanju starih hrvatskih pisaca. Pisac završava žaljenjem što se Vežić nije mogao posvetiti potpuno književnosti jer se kao pripadnik maloga naroda morao boriti da preživi.

Gajo Bulat⁹ opisuje se kao vođa narodnjaka, zaslužan za poraz Talijana Antonija Bajamontija. Poslije opisa studija u Padovi i Grazu autor nabraja njegove najvažnije pristaše (Vid Morpurgo, Dujam Rendić Miočević, G. Tacconi, P. Kamber, Manger, Dujam Srećko Karaman, Jeronim Cambj, Luka Borčić, Ante Vučković), opisuje borbu za ujedinjenje Dalmacije sa sjevernom Hrvatskom, njegove govore u Carevskom vijeću, pobjedu nad Bajamontijem, osnivanje i razvitak hrvatske čitaonice, prve pučke dalmatinske banke, vinarskoga društva¹⁰, ali dodaje da on nije znao hrvatski kada je sa Brača, gdje je rođen, došao u Split. U mnogim srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama viši sloj govorio je nekim stranim jezikom. Tako su u Austriji aristokrati govorili francuski, građanstvo njemački, na jugu talijanski, a seljaci jezikom naroda kojemu su pripadali. Jelačić je smatrao da je dobro da viši sloj jedne nacije govori (Pederin 1982a: 65–73) nekim stranim jezikom jer je taj jezik most prema kulturi toga naroda. Životopis Gaje Bulata ujedno je i izvješće o kulturnoj i političkoj snazi dalmatinskoga preporeda.

Među životopisima krajišnika nalazimo i životopis Ferde Becića.¹¹ Ferdo Bercić rođen je u Przemyslu od oca časnika. Školovao se u Lwówu. Kada mu je otac umirovljen, vratio se u Novu Gradišku, a onda je pohađao tečaj krajiške uprave u Beču. Službovao je u upravi nekadašnje Krajine pa u vojnome zapovjedništvu u Zagrebu i napokon u civilnoj financijskoj upravi. Klaić ga je otkrio i objavljuje mu prve radove u *Obzoru*, kasnije u *Viencu*. Bio je to tip krajišnika skromne naobrazbe, koji se nije izdigao u prvi plan hrvatske književnosti, ali blisko vezanoga uz svoj narod, bez obzira na brojne promjene boravišta.

Klaić je napisao životopis Franje Markovića.¹² Životopis je započeo s Bronislawom Grabowskim i njegovim putopisom po Hrvatskoj (*Po Chorwatsku, paběrky z cest*) u kojemu je opisao susret s Franjom Markovićem kojega je posjetio u Križevcima.¹³ On prijateljuje s Arminom Šrabcem, Vladimirom Mažuranićem, Šandorom Bresztyenszkym, Petrom Tomićem, Izidorom Kršnjavim i Pavlom Brandnerom. U Zagreb dolazi 1854. godine kada je ravnatelj gimnazije bio pristaša germanizacije Premru, ali ga nije uspio udaljiti od hrvatske knjige. Tu djeluje kraljevski plemićki konvikt u Zagrebu, rasadnik dobrih Hrvata. Oni pokušavaju pokrenuti časopise. Odlazi na studij u Beč gdje prijateljuje s Ivanom Dežmanom, Ivanom Zajcem i Augustom Šenoom. Osnivaju studentsko društvo *Velebit* 1865. godine. Na tristotu obljetnicu Sigetskoga boja Zajc sklada pjesmu *U boj, u boj...* Marković postaje učitelj na gimnaziji u Osijeku, ban barun Levin Rauch progoni rodoljube, Marković je kažnjen ukorom. Tomić ga brani. Napokon je Marković u Zagrebu gdje s Trnskim, Perkovcem, Jagićem, Pacelom i Dežmanom pokreće

⁹ L. B. 1883. "Dr. Gajo Bulat". *Vienac* 15, 9: 145–146.

¹⁰ U razvitku i unapređenju dalmatinskog vinarstva znatno su sudjelovali francuski agronomi (v. Pederin 2006b: 18–41).

¹¹ V[jekoslav] K[laić]. 1884. "Ferdo Becić". *Vienac* 16, 27: 430–431.

¹² V. Klaić. 1884. "Dr. Franjo Markovć". *Vienac* 16: 21: 335–337; 384–386.

¹³ Grabowsky je bio poveznica između hrvatske i poljske književnosti (v. Pederin 2007a: 105–110).

Vienac. Klaić daje pregled njegova rada u *Viencu*, navodi svađu na Jelačićevu trgu s Davidom Starčevićem koji kaže za Jelačića da je "austrijski general". Oni traže da David Starčević ode iz službe ili će svi oni otići iz službe. Tako su Jagić i Marković otišli iz službe, a Marković je bio učitelj na gimnaziji u Zagrebu. Otišao je u Beč gdje je stekao doktorat iz filozofije. Taj doktorat stekao je ispitima ne pisanim znanstvenim radom. Onda se vratio u Zagreb, opet je učitelj na zagrebačkoj gimnaziji, postaje urednikom *Vienca*, putuje sa ženom u Njemačku i Francusku da vidi tamošnja sveučilišta. Piše drame. Od 1874. profesor je na Mudroslovnome fakultetu u Zagrebu i član JAZU.

Ovaj životopis govori o koloniji hrvatskih studenata u Beču koji će kasnije zauzeti stožerna mjesta u hrvatskoj književnosti i kulturi.

Josip Eugen Tomić jedan je od važnijih pisaca poslije Šenoe¹⁴. Njegov životopis Klaić započinje žaljenjem što naši pisci ne mogu živjeti od pera, književnost im je sporedno zanimanje. Ali Bogoslav Šulek ipak je živio od pera. Klaić ne ide dalje i kao da ne zna da je Friedrich Schiller umro u bijedi, da je Franz Grillparzer radio kao arhivar u financijskoj upravi i da nije primao honorar za svoja djela. Hrvatski su pisci, kako Klaić navodi, učitelji, liječnici, činovnici – diletanti. Hrvatska književnost je u povojima. Drukčije je s književnostima velikih naroda. Naši pisci nemaju društvenoga ugleda, činovnici koji ništa ne čitaju rugaju im se, pa su Šenou zvali *oberliteratom*. Šefovi odjela ne vole da činovnici pišu, a oni pišu i rade za svoj narod, i to bez nagrade.¹⁵ Njegov otac bio je sudac u Požegi. Tomić je pohađao gimnaziju u Zagrebu, pa sjemenište. Odlazi u Karlovac i uređuje *Glasonošu* Abela Lukšića. Druži se s glumicom Herminom pl. Prešernovom, koja nije glumica po pozivu i koja pripada krugu rodoljuba. Trnski joj je posvetio jednu pjesmu. Dalje je Klaić prikazao njegov studij u Zagrebu, pa u Grazu, rad u Požegi i Zagrebu gdje je bio tajnik zemaljske vlade. Ovakav životopis sa suhoparnim opisom kretanja u službi zaobilazi unutarjni život junaka životopisa, ali određuje njegov društveni položaj.

Tomić se javlja u književnosti radovima u *Viencu* poslije 1870. *Zmaj od Bosne* (1879) preveden je na češki i poljski, na što je sigurno utjecalo i oslobođanje Bosne od turskoga jarma. Prikazao je njegov književni rad s naglaskom na priznanje kritike za dramu *Barun Franjo Trenk*. Klaić ne navodi da su Trenkovi memoari

¹⁴ Vjekoslav Klaić. 1884. "Josip Eugen Tomić". *Vienac* 16: 39: 621–623.

¹⁵ Račun o *Viencu*, II (1870). str. 112.

Račun o Viencu za njegov prvi tečaj (2/1870. str.112).

Zarada od pretplate	2.764,4 fl
Potpora Matice	1.800 fl.
Ukupno	4.564,43 fl.

Troškovi

Plaća urednicima	840 fl.
Autorski honorari	1.369,93 fl.
Književna sredstva uredništvu	116,77 fl.
Kancelarija i posluga	114,97 fl.
Tiskarski troškovi "Albrechtu"	1.701,46 fl.
Poštarina	259,61 fl.
Županovoj tiskari za uvezivanje i slanje	82,62 fl.
Ukupno	4.525,36

K tome dug Albrechtovoj tiskari od 642, 63 fl. i bivšem uredniku od 150 fl.

postali jedna od najčitanijih knjiga 18. st. i da su se stalno razrađivali. Prema toj produkciji Tomićevo djelo je neznatno kao i zanimanje hrvatske javnosti za *Trenka* (Pederin 1977: 175–225). Ali Tomićev *Trenk* ipak je imao uspjeha u Varšavi. Tomić je znao više jezika i prevodio je za pristojan honorar. U životopisima izašlima u *Viencu* često se spominju pisci koji su se bavili prevoditeljskim radom. Obično su to minorni pisci. Tomić je vjerojatno prevodio da popravi svoje prihode koji teško da su bili dobri.

Dragutin Jagić pisac je Kukuljevićeva životopisa.¹⁶ Uvodno piše o njegovu ocu, kraljevskome savjetniku koji se istaknuo na ugarskome dvoru kao poklisar pa na Saboru u Bratislavi (Požun) 1825.–1826. Donosi podatke o njegovu školovanju u Zagrebu, službi u vojsci od 1833., pa u mađarskoj kraljevskoj gardi koju je osnovala je Marija Terezija. U njoj su služili mladi mađarski plemići, pa tako i Kukuljević. Osim vojne obuke, mladići su imali predavanja iz povijesti, zemljopisa, književnosti itd. Većina njih kasnije je zauzimala utjecajna mjesta u svojim zemljama. (Nemskürty 1998: 33–37). Jagić je prikazao njegovo kretanje u službi, upriličenje skupštine u Zemaljskom muzeju na kojoj je Jelačić bio izabran za bana, suradnju s Gajem, sudjelovanje na kongresu u Pragu, odlazak u Beograd i neuspjeli pokušaj da pridobije srpskoga kneza za ilirizam, odlazak feldmaršalu grofu Janu Radetzkomu u Milano koji mu je pomogao u oružju i novcu u pohodu protiv Mađara. Bio je privremeni namjesnik banske časti, ali je bez uspjeha vodio deputacije u Beč. Prvi je održao govor na hrvatskome jeziku u Saboru, bio je istaknuti govornik i kasnije. Osnovao je Društvo za povjestnicu jugoslavjansku. Kukuljević je ujedno duša ilirizma i središnja ličnost duhovnoga i političkoga života Hrvata.

U njegovu nekrologu čitamo¹⁷ da je bio odrješit i odvažan, da je privukao Petra Preradovića ilirizmu. Istupio je iz vojske 1842. nakon prvoga sukoba iliraca i mađarona. Bio je neumoran i neustrašiv protivnik pokušaja mađarizacije. Zbog toga je ljubimac mladeži. Prestao se baviti politikom da bi se posvetio znanosti. Na taj način nije zaradio, pa je morao prodati Tonimir i knjižnicu Akademiji. Kukuljević je nezaobilazan u ilirizmu, a njegove će se riječi dugo spominjati.

U životopisu grofa Janka Draškovića¹⁸ čitamo da je najvažnija ličnost ilirizma poslije Gaja, ali da je prije Gaja ustao u obranu političkih prava Hrvata. Na simpoziju o Draškoviću priznat je kao začetnik i glava ilirizma.¹⁹ Dalje se navode faktografski podatci iz njegova života, naobrazba u Zagrebu i Beču, vojna služba, vojevanje pod *Generalissimusom* grofom Ernstom Gideonom Laudonom kod Beograda. Ne navodi se da je njegov suborac bio kasniji car Franjo II. Borio se u *insurrectio* protiv Francuza. Ovakav faktografski životopis sukladan je fabularnosti u romanu. Poslije piše *Dissertatio* i izdaje ostale rodoljubne publikacije kojih je malo. Utemeljio je Ilirsku čitaonicu u Zagrebu, ne navodi se da je to bio oblik opozicije *Casinu*. Ljubitelj je i mecena znanosti, volio je filologiju. Isticao je da je Hrvatska ravnopravna s Mađarskom, što je ona postala 1868. godine kada joj je priznat status kraljevine – Kraljevina Hrvatska i Slavonija. Ona je onda kao kraljevina

¹⁶ D[ragutin] J[agić]. 1885. "Ivan Kukuljević Sakcinski". *Vienac* 17, 37: 586–589.

¹⁷ [Bogoslav Šulek]. 1889. "Ivan Kukuljević". *Vienac* 21, 31: 489.

¹⁸ [Vjekoslav Klaić]. 1885. "Grof Janko Drašković". *Vienac* 28, 30: 475–479.

¹⁹ Radovi sa toga simpozija objavljeni su u Kolu (2007) 17, br. 3.

imala ista ministarstva kao i Mađarska. Treba istaknuti važnu činjenicu: Franjo Josip ga je 1853. unaprijedio u *pravog tajnog savjenika*, a to je bio najviši položaj upravne hijerarhije kakav je imao Jelačić kao ban ili dalmatinski namjesnici. Ovdje valja reći da je Gaj okupljao intelektualce, ali je bio rubna ličnost u političkome ilirizmu jer nije bio član Sabora, a taj Sabor koji je poslao Jelačića preko Drave nije bio demokratski izabran Sabor, nego su ga činili feudalni stališi i redovi. U Saboru najugledniji je bio grof Janko Drašković koji je preko grofa Kolowrata imao utjecaja na Dvoru 1848., te je preporučio Kukuljevića u Mađarsku plemićku gardu (Pederin 2010a: 277–303). Kukuljević je prikazao rod Draškovića gotovo kao hrvatsku kraljevsku dinastiju (Kukuljević Sakcinski 1886: 152–205).

Ako ga je Klaić stavio iza Gaja, onda iz njega progovara njegovo građansko držanje i ponos književnika i znanstvenika koji neće podviti rep pred velikašem.

O Ivanu Dežmanu čitamo da je sin učitelja koji se doselio u Rijeku, dobar muž i otac, zaljubljenik u Hrvatsku i njezin folklor koji pješice putuje po Hrvatskoj. Putovanje pješice potječe od Rousseaua, njegov sljedbenik Balthasar Hacquet putovao je kao agent Josipa II. krajem 18. st pješice po Hrvatskoj i Bosni.²⁰ Nije vjerojatno da je Dežman znao za ovoga tada već zaboravljenoga putopisca. Ovim životopisom Dežman je predstavljen kao uzoran primjer hrvatskoga građanskog intelektualca kakav će dugo postojati.

Zanimljiv je životopis Vladimira Nikolića,²¹ sina pravoslavnoga svećenika koji je premješten u Zagreb za doba "najkrućeg apsolutizma". U *Nevenov* krug uveo ga je Demeter. Školovao se u Zagrebu, a onda su slijedili služba i premještaji u manja mjesta i smrt 1866. godine. Klaić ističe da je on Srbin koji nije, kao mnogi drugi Srbi, Hrvatima okrenuo leđa. U ovome se čita stara do danas neugasla nada da će se među Hrvatima naći i pravoslavci, dakle pravoslavni Hrvati. Ovaj životopis je zanimljiv jer Klaić iz njegovih djela nastoji iščitati njegov život, a to je obratni postupak od onodobne pozitivističke znanosti koja je, ne bez osnove, objašnjavala književno djelo piščevim životopisom, što je imalo osnovu u osobnome doživljaju književnosti koja je nestala otprilike s Baudelaireom, ali se u još većoj mjeri vratila u 20. st. Čitamo nadalje članak o muslimanskome narodnom pjevaču Kolakoviću,²² kojega su doveli u Zagreb Luka Marjanović i Ivan Kostrenčić kao "Muhamedanca naše krvi i jezika". Ovaj članak *sensu stricto* nije životopis, već pokušaj da se muslimanska kultura ugradi u hrvatsku književnost. Tu nije bilo većega uspjeha jer muslimanima krv i jezik nisu značili mnogo, oni nisu imali herderovstva ni romantizma, a hrvatski intelektualci nisu se trudili shvatiti bit islama. Smatrali su da to nije ni potrebno te da musliman kao i pravoslavac može biti Hrvat, vjera je njegova privatna stvar. To bi bio liberalan pristup nacionalnosti.

U toj godini pojavio se opširni životopis Ivana Trnskoga kao utjeha i časna otpusnica zaslužnomu piscu koji je izgubio svoje mjesto u hrvatskoj književnosti²³. Godine 1882. u povodu izlaženja njegovih sabranih djela, a u atmosferi polemike

²⁰ V. Pederin 1991a, poglavlje "Balthasar Hacquet, prvi folklorist i etnolog hrvatskih krajeva". Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 11(1972-1973): 421–440.

²¹ V[jekoslav] K[laić]. 1886. "Vladimir Nikolić". *Vienac* 18, 17: 266–267.

²² L[uka]M[arjanović]. 1887. "Mehmed Kolak Kolaković". *Vienac* 19, 42: 683–684.

²³ [Josip Eugen] T[omić]. 1887. "Ivan vitez Trnski". *Vienac* 19, 43: 683–684.

između pravaša i velikosrba, Trnskoga je napao Milan Savić zamjerajući mu neprirrodnost, krute šablone i nezgrapne, nepoetične neologizme.²⁴ Tomić opisuje Trnskoga kao sina rano umrloga učitelja, dobrog dječaka koji je svugdje bio dobro došao, književnoga veterana koji je surađivao s Kukuljevićem, Ivanom Mažuranićem, Gajem, poznavao Bogovića, Nemčića, Blažeka itd. Bio je tip rodoljubnoga i požrtvovnoga krajišnika koji je imao, kao i ostali krajišnici, važnu ulogu u ilirizmu. Uživao je naklonost biskupa Stephan Moyses, inače zagrebačkoga cenzora (Sambunjak 2008: 37), o čemu Tomić ne piše, zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Haulika i rodoljubnoga tršćanskoga biskupa Jurja Dobrile, Strossmayera, školovao se u sjemeništu, ali nije postao svećenik. Naklonjen mu je bio i general [Bernard?] Caboga koji ga je zamolio da mu napiše jednu prigodnicu koju je tiskao pod svojim Caboginim imenom. Podučavao je djecu pa i sina baruna Ferdinanda Inkeja. Školovao se u Grazu za rad u krajiškoj upravi, tamo je bio zaljubljen u Idu Lafitte.

Trnski službuje u Krajini. Posao je mučan i česti su premještaji. Zanimljivo je da je Jelačiću donio glas da je postao ban, ali često ga zaobilaze u napredovanjima. Trebao je 1848. postati Jelačićev pobočnik, ali Jelačić ga je zaboravio i uzeo za pobočnika Gavriela Rodića, kasnijega namjesnika u Zadru. Nema uspjeha u književnosti, iako stalno piše. Ipak, napisao je pjesmu *Oj jesenske duge noći* koja se pjeva i danas. Prevodi. Trnski je preporučao osnivanje "Saveza Hrvatica" koje će plaćati članarinu od 3 – 4. for. godišnje i kupovati knjige po sniženim cijenama.

Potkraj života djeluje u uredništvu *Vienca* kao neslužbeni urednik za liriku. Neslužbeni jer nije kao krajiški časnik mogao biti urednik.²⁵

Tomić mu je napisao ovaj životopis kao oproštaj od *Vienca* i književnosti, ali je Savića koji ga je uništio ipak nazvao ne baš ozbiljnim piscem. Ovim se životopisom ne želi predstaviti pisca, niti ga se želi smjestiti u književni panteon, već ga se časno otpravlja.

Danas čitamo životopis ovoga pisca kao dobrog rodoljuba, marljivoga, dobronamjernoga, ali ne i darovitoga. Tomić mu nije osigurao ugledno mjesto u hrvatskoj književnosti. Bio je to životopis čestitom, marljivom i moralnom piscu u kojemu se zaključuje da to nije dovoljno, potrebna je još umjetnička vrijednost jer je književnost sve manje imala ulogu stvaranja nacionalno zdrave i moralne zajednice.

Dragutina Antuna Bakotića²⁶ opisuje pisac u nekrologu kao čovjeka iz duhovnoga potomstva Mihovila Pavlinovića, ljubitelja knjige, agronomskoga pisca o vinarstvu. Bio je ravnatelj niže gimnazije u Šibeniku pa gimnazije u Splitu gdje je uklonio "mletačku talijanštinu" iz gimnazije. Bio je to marljivi rodoljub i tip potrošača hrvatske knjižarske industrije koja je napredovala. Zanimljiv je životopis Gundulića²⁷ o čijem se životu malo zna, ali čiji je *Osman* odigrao ulogu u ilirizmu kao i dubrovačka književnost koja se u ilirizmu smatrala klasicističkom.

²⁴ Ivan Trnski svakolika mu djela. Knjiga prva: Popievke i milostnice mlađenke, U Zagrebu, 1882. ina, str.117.

²⁵ O Trnskome v. Pederin (1976: 284–296), Grubišić Pulišelić i Galić (2007: 83 – 110).

²⁶ [Anonymus]. 1887. "Dragutin Antun Bakotić". *Vienac* 19, 22: 35–52.

²⁷ Hugo Badalić. 1888. "Tristagodišnjica poroda Ivana Gundulića". *Vienac* 20, 2: 30–32.

U članku o Ivanu Zaharu²⁸ ovaj pisac opisuje se kao "svećenik narodni", važan suradnik *Vienca* kojega je volio Ivan Perkovac, dakle tip požrtvovnoga pregaoca ilirca koji je morao postati odvjetnik da osigura život i starost. Bio je to bijeg iz književne osrednjosti, mogli bismo dodati. Kod ovoga životopisa upada u oči oskudnost podataka, a efemerni život ovoga pisca teško da je i nudio podatke.

Slično je i s nekrologom Franji Žigroviću Pretočkomu.²⁹ Ovaj uglednik živio je za ilirizma, apsolutizma. Opisuje se kao pravnik i "narodni budilac", prabilježnik Kraljevine Hrvatske, Mažuranićev "podkancelar". Kao umirovljenik djeluje u književnosti i prosvjeti, ravnatelj sjemeništa, kazališta, kazališni pisac i prevoditelj, osnivač operete. Zaposlio je u Zagrebu Ivana pl. Zajca koji je osnovao operu i očuvao "svietao obraz". Bio je sin upravitelja imanja grofa Erdödyja, činovnik, podbilježnik, kotarski pristav, počasni podsudac, polemičar protiv Mađara koji su smatrali da su Hrvatsku stekli *de iure gladio*, dakle na oštrici mača, da su je pokorili pa da Hrvatska ne može biti kraljevina. U tom smislu bio je jedan od važnijih polemičara ilirizma. Za ilirizma bio je vrhovni povjerenik za vojsku, pa banski povjerenik za preustroj sudstva, savjetnik namjesništva za Donju Austriju, ministarski savjetnik za slavenske poslove, pa dvorski savjetnik. Borio se za sjedinjenje Dalmacije sa sjevernom Hrvatskom. Ovaj životopis zapravo je nabranje brojnih funkcija koje je Žigrović obnašao i po kojima je on srastao s Hrvatskom u doba kada se borila da bude priznata kao kraljevina, što su joj Mađari osporavali. Hrvatska je napokon 1868. priznata kao kraljevina.

Sličan je i nekrolog barunu Metelu Ožegoviću³⁰ jednom od onih velikaša koji su vodili politički ilirizam.³¹ Umjesto životopisa pisac nabroja važne funkcije koje je ovaj stari velikaš i odličnik obnašao. Otac mu je bio zemaljski sudac, on veliki bilježnik u Varaždinu, savjetnik u Ugarskome namjesničkom vijeću, 1848. godine predsjednik Banskoga vijeća u Zagrebu, za apsolutizma savjetnik na Vrhovnome sudu, uzorni ilirac koji je posvuda branio hrvatska prava i blisko surađivao s Jelačićem, pomagao mladom Strossmayeru. Bio je požrtvovan čovjek, odan vjeri i kralju, dobar otac i muž. Ova dva životopisa zapravo su životopis Hrvatske u borbi da bude priznata kao kraljevina i suvremena nacija. A ta borba vodila se legitimistički preko drevnih feudalnih institucija ususret modernoj državi. Oni ujedno kažu da nam Dvor nije bio neprijatelj kao što se to često smatra u starijoj hrvatskoj povjesnici koja se više oslanjala na istraživanje novina negoli pismohrane.

Osobito je zanimljiv životopis Ivana Mažuranića.³² U životopisima objavljenima u *Vienču* ističe sa naobrazba u gimnaziji što se vidi kao škola u kojoj se oblikuju rodoljubi. Mažuranić je pohađao mađarsku gimnaziju u Rijeci i time bio u opasnosti da se odnarođi. Autor preskače njegovu djelatnost kao tajnika Josipa Jelačića, analizira njegovu naobrazbu između klasične i folklorne književnosti, pa njegove rane pjesme, dopunu Gundulićeva *Osmana* za apsolutizma, kada je bio zamjenik

²⁸ [Anonymus]. 1889. "Dr. Ivan Zahar". *Vienac* 21, 14: 223.

²⁹ [Josip Pasarić]. 1890. "Franjo pl. Žigrović Pretočki". *Vienac* 21, 5 : 79; 7: 111–112.

³⁰ [Josip Pasarić]. 1890. *Vienac* 22, 8: 126.

³¹ To su bili grof Janko Drašković, grof Karlo Sermage, barun Metel Ožegović, barun Dragojlo Kušlan, general barun Juraj Rukavina, barun Josip Jelačić (kasnije i grof), barun Franjo Kulmer, grof Juraj Oršić.

³² [Josip Pasarić]. 1890. "Ivan Mažuranić". *Vienac* 22, 32: 508–512.

državnoga prokuratora, pa državni nadodvjetnik i rad u bečkome dikasteriju za Hrvatsku u Beču 1860. – 1866. Tada je Mažuranić načinio nacrt za organizaciju Hrvatske kao suvremene nacije poslije 1868. (Pederin 1996a: 604–612). On je kao ban taj program provodio u djelo poslije 1873.

Pisac zaključuje da Mažuranić nije kao ostali dostojanstvenici želio dobiti neki velikaški naslov od cara, bio je obrazovan građanin po svom uvjerenju. Bilo je to novo držanje u Hrvatskoj, a i u Carevini gdje bi čovjek koji bi postigao neki visoki položaj u vojsci ili upravi dobio plemićki naslov.³³ I ovaj životopis zapravo je životopis Hrvatske kao osuvremenjene države, jer tu je državu stvorio Mažuranić jedan od rijetkih liberalnih iliraca, jer ilirizam nije bio liberalni nego legitimistički pokret. Ali i ovaj životopis nam kaže da su čak i u novo-apsolutizmu ključna mjesta u Hrvatskoj držali Hrvati kao Jelačić, Žigrović, Mažuranić, Metel Ožegović.

Ovdje moramo opaziti da u Hrvatskoj jedva da ima osobnih životopisa kakav je životopis Byronov ili Goetheov, točnije životopisi koji su potekli iz njegove vrlo osobno pisane autobiografije – *Aus meinem Leben Dichtung und Wahrheit*. Prema André Maurois životopis je prema povijesti kao Ptolomejev geocentrični sustav prema Galileju, prema Marxu je on grijeh prema istini. Povijest evolucije duše jednoga čovjeka, povijest je tu kao pozadina na portretu. (Maurois 1928: 97–98, 101). Hrvatski životopis je točka u kojoj se ličnost junaka životopisa slijeva s Hrvatskom u borbi za svoj nacionalni identitet. Goethe je smatrao da je životopis traženje sklada između čovjeka i njegove okoline, Heinrich von Treitschke je u 1850-im godinama pisao životopise pisaca i umjetnika koje je opisivao kao junake i stavljao ih uz bok pruskim državnici, vojnicima i političarima. Hrvatski životopisi opisuju pisce i umjetnike, rijetko državnike i vojnike kao članove jedne disciplinirane čete koja se bori za Hrvatsku protiv tuđinstva.

Pasarić je napisao životopis svojega prethodnika Klaića³⁴ koji je natrpao podacima. Napisao je pored ostaloga da ga zanima glazba, da je bio tehnički ravnatelj Glazbenoga zavoda, da je postao profesor na Sveučilištu u Zagrebu, ali se poslije nastupnoga predavanja morao vratiti u gimnaziju. Ističe da je polemizirao s Mađarima, da se u svojem radu usredotočio na povijest i zemljopis Bosne i da je pisac brojnih udžbenika. Ovakav i raniji životopisi podsjećaju na životopise činovnika koji su tražili prijem u državnu službu ili unapređenje, što ne iznenađuje ako se zna da je među hrvatskim piscima bilo vrlo mnogo činovnika. Međutim u životopisu Josipa Kozarca³⁵ pisac poslije kratkog opisa školovanja i kretanja u službi, a Kozarac je bio po struci šumar, prelazi na prikaz njegova djela. Navodi se

³³ Carevina je imala nekoliko tipova i klasa plemstva. To su bili stari velikaši, oni su govorili latinski, francuski, španjolski i talijanski, *Ministerialen* su bili upravitelji njihovih zamaka i imanja, oni su se borili da im se prizna status plemića, postali su mali plemići, *Krautjunker*, *šljivari*, oni su govorili narodne jezike zemlje u kojoj su živjeli. Kada je Austrija ustrojila vojsku plaćenu novcem iz rudnika srebra u Meksiku, plemstvo su dobivali istaknuti vojnici. Tako je plemićki naslov dobila obitelj Jelačić. To se zvalo *Schwertadel*. Oni su govorili obično njemački, ali i druge jezike. I napokon, kada je Austrija postala suvremena činovnička država, visoki činovnici dobivali su plemićke naslove. To je bio *Beamtenadel*. Oni su govorili obično njemački. Mažuranić je bio ban i time pravi tajni savjetnik i trebao je postati najmanje barun, ali to nije htio.

³⁴ [Josip Pasarić]. 1890. "Vjekoslav Klaić". *Vienac* 22, 43: 694–695.

³⁵ [Milivoj Šrepel]. 1890. *Vienac* 21, 29: 463.

da je on pod utjecajem Ivana S. Turgenjeva, a zna biti poetičan i u opisu sramotnih čina. Ovakvo stilsko svojstvo inače je svojstveno naturalizmu kojega se hrvatski pisci boje. S ovim životopisom Šrepel, inače pozitivist, napravio je oprezni korak prema analizi književnoga djela. Nešto može reći Gjalskijev životopis Milivoja Šrepela.³⁶ Uvodno Gjalski piše da je Šrepel dopisni član JAZU, a onda odmah nastavlja da na književnome polju radi već 10 godina, da prevodi da bi oplemenio ukus čitatelja, da je vrlo plodan i kao pisac, načitan i svestrano naobražen. Sam opis života rudimentaran je i zapostavljen na korist pitanja čitateljstva i naobrazbe.

Još je zanimljiviji Šrepelov životopis Ksavera Šandora Gjalskoga.³⁷ Uvodno Šrepel piše o povodu da napiše ovu "crticu" te kaže da je to tek početak jer će se o Gjalskome još pisati, povod su prijevodi njegovih djela na istočnoeuropske jezike, ali i na talijanski i njemački. Pravim imenom Ljubomir Tito Babić, Gjalski je nesumnjivo talent i izvorni realist. Napisao je dosta o svojim roditeljima, ocu vlastelinu, odvjetniku, varaždinskom dožupanu, pa sucu Sudbenoga stola, majci, kćeri vlastelina. Gjalski je načitan, blizak ilirizmu, rođen i odrastao u gostoljubivome vlastelinskom domu s kućnim učiteljem. Kao đak je osnovao jedno tajno društvo *Vienac*³⁸, pa javno *Neven* čiji je predsjednik bio. Napisao je jedan komunistički roman koji nije dovršio, studirao je pravo u Beču, ali je više čitao negoli učio pravo, čitao je osobito Ivana S. Turgenjeva, pa Karla Emila Franzosa. Službovao je u manjim mjestima i napokon postao kotarski pristav. *Ilustrissimusa Battoricha* mu je objavio Klaić u *Vienču* 1884. Ovaj je životopis važan jer se oteo životopisnim shemama hrvatske književnosti. A i ličnost pisca nešto je novo, Gjalski nije sin krajiškoga učitelja ili zanatlije, kao većina hrvatskih pisaca, već čovjek koji je potekao iz obrazovanoga i imućnoga sloja koji mu je otvorio neke više zrenike.

Životopis Kranjčevića³⁹ slijedi tradiciju *Vienčevih* životopisa s opisom školovanja uz teškoće jer mu je umro otac, pomoći Strossmayera koji ga je poslao Račkom, siromaštvom, pa prikazom kretanja u službi, a djelovao je kao nastavnik u Bosni gdje je, kako Pasarić navodi, bolje naučio štokavski (!). Bilo je to pitanje hrvatske književnosti jer brojni hrvatski kajkavski pisci kao Kukuljević ili Šenoa nisu dobro znali štokavski pa se vjerovalo da se štokavski uči tako da se živi u nekom štokavskom kraju. Ipak, ovaj životopis sadrži ocjenu njegova književnog rada, a kaže i to da je srednji obrazovani i upravni kadar u austrijskoj Bosni bio očito sastavljen ponajviše od Hrvata. A drukčije teško da je moglo biti jer za rad u Bosni valjalo je ipak znati jezik kojim je narod govorio.

Ivan Mažuranić, koji inače nije surađivao u *Vienču*, napisao je Demetrov životopis.⁴⁰ Opisao ga je kao sina grčkoga doseljenika u Zagreb, privrženoga grčkoj kulturi. Međutim i obitelj, a i on sam bili su pristaše ideje ilirizma, a njegova sestra Aleksandra udala se za Ivana Mažuranića. On je studirao medicinu u Grazu i Padovi, filozofiju u Beču. Ilirce je sreo u kazalištu, upoznao je Gaja i onda osjetio

³⁶ [Milivoj Šrepel]. 1893. "Ksaver Šandor Gjalski". *Vienac* 25, 6: 89–90.

³⁷ Ksaver Šandor Gjalski, Biografska crtica. Napisao M[ilivoj] Š[repel]. 1891. *Vienac* 23, 50: 792–793.

³⁸ C. K. Visoka policija progonila je tajna društva za restauracije, ali Hrvati nisu bili osobito naklonjeni takvom udruživanju (v. Pederin 2005a: 33–44). Kasnije ih nije progonila.

³⁹ [Josip Pasarić]. 1893. "Silvije Strahimir Kranjčević". *Vienac* 25, 4: 61–63.

⁴⁰ [Ivan Mažuranić]. 1891. "Dr. Dimitrije Demeter". *Vienac* 27, 52: 825–832.

da je Hrvat, pa je sudjelovao u uređivanju izdanja iliraca. Uočio je važnost kazališta u odgoju naroda, odlazio u Ilirsku čitaonicu. Kazalište je postalo njegova strast, svojim novcem pokrio je manjak hrvatskoga kazališta, a tomu kazalištu pomagao je i banski namjesnik Haulik. Slijedili su pokušaji osnivanja opere što je predlagao Albert Štriga. Uspjeha nije bilo, zagrebačkom pozornicom vladala je njemačka drama i talijanska opera. Na hrvatsko kazalište valjalo je počekati do 1859. kada je Demetar postao direktorom kazališta i predao upravu Šenoi 1860. Mažuranić ga je prikazao kao vrlo obrazovanoga ilirca i čovjeka zanimljivoga životnog puta. Naš je sud da je on bio nadaren i zanesen diletant, a to je bila i većina iliraca.

Nekrolog Franu Celestinu⁴¹ pisan je na isti način kao i već navedeni nekrolozi. Otac mu je bio kožar. Već u školi zapažena je Celestinova nadarenost. Slijedi studij slavenske filologije u Beču, poznanstvo s Vilimom Pfeiferom, zastupnikom u Carevinskom vijeću. Međutim, Celestin nije bio dobar student, jer više voli čitati nego učiti, osniva književno društvo "Slovenija" sa Josipom Stritarom, propovijeda slavensku uzajamnost, putuje u Petrograd, gdje ga podržava slavist Ismael Sreznjevski, pa u Harkov. Smatra da samo ruska književnost može slavenstvu dati značaj. Ne smeta ga što ruski slavjanofili smatraju da su samo pravoslavni Slaveni pravi Slaveni. Autor ga smatra hrvatskim piscem jer je u Hrvatskoj i djelovao.

U nekrologu Ivanu Filipoviću⁴² nalazimo sličnosti u strukturi pisanja životopisa. On je siromašni krajišnik, protivnik "nijemštine" o ocu ne čitamo ništa, "čelik-značaj", pregaoc. Nije nadareni ili nenadareni pjesnik, nego organizator i reformatorski duh, radi na školskome zakonodavstvu, piše udžbenike.

Zanimljiv je članak Gjalskoga o stogodišnjici rođenja Antuna Mihanovića.⁴³ Gjalski počinje članak opisom njegove slike koju je kao dječak vidio u Malom Trgovišću, a onda govori o utjecaju njegove rodoljubne majke, sestre glasovitoga protonotara Josipa Kuševića, koja se udala za arhivara Banskoga stola, posjednika u Zagrebu. Njegova kuća u Zagrebu vezana je za biskupa Maksimilijana Vrhovca. Njegov je ujak Josip Kušević, general, učeni pravnik i političar. Antun je studirao u Beču, 1815. je u jednom spisu tražio da se latinski u upravi zamijeni hrvatskim što je učinio Jelačić 1847. Boli ga da Hrvati nemaju književnosti pa pokušava pod pokroviteljstvom biskupa Maksimilijana Vrhovca izdavati *Oglasnik ilirski*. Smjestivši ga u ovaj obiteljski krug, Gjalski je Mihanoviću dao sjaj sjevernohrvatske tradicije i njezinu kulturnu pozlatu. Mihanović je bio auditor u pukovnji Majer, pa gubernijalni⁴⁴ tajnik na Rijeci, a kasnije c. k. konzul u Beogradu, Bukureštu, Solunu, Smirni, Carigradu. Skupljao je dokumente, stalno je mislio na svoj narod i spjevao je himnu *Horvatska domovina* na štokavskom. Tu je himnu uglazbio Josip Runjanin, carski kadet u Glini. Gjalski ga je vidio u Zagorju gdje se nastanio potkraj života.

⁴¹ Veljko Tomić. 1895. "Dr. Fran Jurjević Celesin". *Vienac* 27, 15: 714–718.

⁴² [Anonymus]. 1895. "Ivan Filipović". *Vienac* 27.

⁴³ Antun Mihanović. 1895. U slavu stogodišnjice rođendana napisao i na proslavi *Kola* 10. listopada 1896. čitao Ksaver Šandor Gjalski. *Vienac* 27, 24: 369–373.

⁴⁴ Mihanović je kao konzul pisao izvješća internunciju pri Visokoj porti, a ovaj je značajnija izvješća prosljeđivao Metternich, kasnije ministru carske kuće i vanjskih poslova. Pokušao sam dobiti ta pisma, pa sam upitao u Beču i dobio odgovor da mogu doći u Haus-, Hof und Staatsarchiv, ali da ću za svakih pola sata sjedenja u pismohrani morati platiti 37 eura bez obzira jesam li što našao ili ne. Nečuvveno!

U drugom životopisu⁴⁵ njegov siromašni rođak piše o njegovu braku s Talijankom Lovato koja je rano umrla, a onda o njegovoj vrlo bogatoj ostavštini i odlikovanjima.

U oba ova životopisa napuštaju se dotadašnje sheme pisanja životopisa, ali Mihanović je samo znameniti Hrvat. Novost su vrlo vrijedni životopisi koje je pisao Mirko Breyer. Breyer je bio knjižar, trgovao je knjigama, imao je trgovačku, ne filološku ili humanističku naobrazbu. Trgujući knjigama njemu su dolazile u ruke knjige hrvatskih pisaca iz inozemstva.⁴⁶ On ne objašnjava pisca njegovim životopisom, kako je to običavala pozitivistička znanost o književnosti, već suprotno, iz knjiga crpi podatke za životopis. Tako on zna da je Hermann Dalmatin bio astronom, dodali bismo astrolog, jer astronomija se razvila iz astrologije za renesanse. Amerigo Vespucci u svojem putopisu uvijek spominje astrologiju, ne astronomiju. On je znao arapski, putovao je po Španjolskoj i bio arhiđakon crkve u Pamploni, onda je putovao po Europi i Aziji, boravio je u Toledu, Toulouse. Breyer nalazi o njemu podatke kod benediktinca Petra iz Clunyja. Hermann je bio poklisar na bazelskome crkvenom saboru 1437. Jedan njegov rukopis pronašao je Dubrovčanin Ivan Stojlinović u Carigradu gdje je također bio poklisar. Svakako Hermann je otkrio zapadnoj Europi podatke o arapskoj kulturi i pismenosti koja je u 12. st. bila vrlo važna. Ovaj životopis je i za nas važan. Hermann je živio u doba kada nije postojao pojam nacionalne književnosti na nacionalnome jeziku, već u doba latinskoga katoličkog univerzalizma, i to je bio okvir njegova djelovanja iz kojega je on izišao i postao poveznica Zapada i arapskog svijeta.

Dalje je Breyer opisao život Dubrovčanina Dobriše Dobrića i Ivana Paltašića.⁴⁷ Ovaj članak nije *sensu stricto* životopis jer sadrži dosta oskudne podatke o ovoj dvojici koji su u Mlecima učili knjigovežački zanat u 15. st., pa su se zbog velike konkurencije morali odseliti najprije u Veronu, pa u Bresciju. Te podatke Breyer crpi iz knjiga koje su oni tiskali u tim gradovima. A oni su te knjige ukrašavali drvorezima i raznovrsnim slovima. Naklonjen im je bio trebinjsko-mrkanski biskup Jure Krušić. Dobriću je Breyer izgubio trag 1508.

Breyerovi životopisi pokazuju hrvatsko sudjelovanje u europskoj uljudbi u vrlo ranim razdobljima.

U *Viencu* se ističu životopisi svećenika. Oni su ponajčešće potomci siromašnih seljačkih obitelji. Istaknu se u školi, onda se nađe neki stric svećenik, pomogne im da nastave školovanje, preporuči ih biskupu. Ovi svećenici gotovo uvijek su hrvatski rodoljubi. Ivan Fiamin⁴⁸ sin je pomorca, došao je u Rijeku kao dijete. Pohađao je latinsku školu, ali je zavolio hrvatski jezik. Ilirac. Učio ga je Fran Kurelac. Onda je otišao u senjsko sjemenište gdje ga je primio biskup Mirko Ožegović, znatna svećenička ličnost kojega spominju Ivan Kukuljević Sakcinski i Vjenceslav Novak. Postaje na Rijeci župnik, kanonik pa kaptolski prepošt, član odbora koji odlazi kralju da mu uputi adresu 1866., pedagog, prevoditelj. Svrstavši

⁴⁵ J. Brigljević. 1896. "Još nešto o pjesniku hrvatske himne *Lijepa naša domovino*". *Vienac* 28, 21: 332–335.

⁴⁶ Mirko Breyer. 1896. "O književnom radu Hermanna Dalmatina". *Vienac* 27, 19: 300–301.

⁴⁷ Mirko Breyer. 1899. "O Dobriši Dobriću, Dubrovčaninu". *Vienac* 29, 30: 516–519.

⁴⁸ Hugo Badalić. 1882. "Ivan Fiamin". *Vienac* 15, 27: 425–427.

ga između Kurelca i Ožegovića, Badalić mu dodjeljuje mjesto među rodoljubima sjevernoga Jadrana.

Životopis biskupa Buconjića⁴⁹ pojavio se poslije oslobođenja Bosne i Hercegovine i uspostave hijerarhije. Poslije uvoda u kojemu se opisuje njegov studij u Ferrari i sedamnaest godina profesorskoga djelovanja u *Ara Coeli* u Rimu, navode se znatni Hrvati koji su boravili, radili ili učili u Rimu, a to su Franjo Rački, Juraj Križanić, Josip Stadler, Žerjavić, Kvaternik. Buconjić se vratio iz Rima 1868. Kada je Franjo Josip 1875. putovao Dalmacijom, a on je putovao da dade znak za ustanak, što je naš dodatak, pozvao je k sebi i fra Paska Buconjića, koji mu je nazdravio kao budućemu osloboditelju hercegovačke raje. Napisao je izvješće o položaju te raje za europske poslanike, bio pri ruci domaršalu barunu Stjepanu Jovanoviću kada je s vojskom prodro u Hercegovinu (Jovanovićeви su dečki bili unovačeni u Dalmaciji). Postao je mostarski biskup. Autor je opisao izgled Buconjićev u kojem "nema ničeg istočnjačkog-grčkoga u izgledu" i dodao da je "bolji otvoreni hrvatski Turčin". Tu pisac polazi od Matije Mažuranića i Kukuljevića u čijim se putopisima pojavljuje otvoreni i čestiti musliman (Pederin 2007b: 51).

U nekrologu Franji Milašinoviću⁵⁰ čita se da je bio kanonik i latinist koji je znao priljubiti latinski hrvatskim prilikama. Latinski je stilističko blago koje nas uči logički misliti što bi trebali znati mlađi pisci što pišu hrapavim stilom. Ovdje moramo misliti na stil Ivana Mažuranića koji je spojio klasičnu tradiciju i hrvatski folklor u jeziku. Ovdje valja dodati da su njemački pisci s kraja 18. st., a prije svega Herder ustajali protiv latinskoga koji je po njihovu mišljenju unakazio njemački. Od njegovih djela spomenuo je *Martini Sacastii, pseudo-Nasonis illyrici, Metamorphosis unica*. Ustajao je protiv mađarona koji su pošast što se pojavila krajem 18. st., a protiv njih bio je još i Tituš Brezovački. Polemički je govorio da Mađari uživaju glas viteškoga naroda zahvaljujući Zrinskim, Frankopanima, Antunu Vrančiću, Nikoli Jurišiću, Draškovićima, Keglevićima i dr. Mađaroni su branili feudalni mađarski ustav koji je štitio njihove povlastice. Narodna ideja počinje s Gajem 1835., nije spomenuo *Disertaciju* grofa Janka Draškovića. Milašinović se latinskim stihovima rugao mađaronima. Ovaj nekrolog pokazuje jasan otklon od fragmentarnosti karakteristične za autora i njegovo djelovanje. On je parodist, a parodija je rijetka u hrvatskoj književnosti.

Pavao Štoos⁵¹ kao đak piše latinske pjesme, onda na kajkavskom *Kip majke domovine*. Tu je domovina majka koja plače, a tu pjesmu Lopašić opisuje kao prvi rodoljubni glas koji budi Hrvatsku iz mrtvila, a mi bismo ovdje mogli dodati da je hrvatski preporod kasnio bar trideset godina za mađarskim i češkim. Pavao Štoos tajnik je dvaju biskupa i širi hrvatski tisak među svećenicima. Njegove pjesme rodoljubne su i nabožne, jedna je posvećena grofu Janku Draškoviću. Napisao je knjigu *O poboljšanju čudorednosti svećenstva* zbog koje je za "vladanja tuđinstva" progonjen, pa nije mogao postati zagrebački kanonik. Autor navedenoga životopisa ne spominje liberalni sadržaj toga djela. U tome spisu Štoos je tražio ukidanje svećeničkoga celibata. (Hoško 1991: 46). Zaslužan za preporod. Autor

⁴⁹ F. D. 1882. "Fra Pasko Buconjić, nadbiskup mostarsko-duvanjski". *Vienac* 14, 33: 531–534.

⁵⁰ [Anonymus]. 1883. "Franjo Milašinović". *Vienac* 15, 27: 443–444.

⁵¹ R[ade] Lopašić. 1883. "Pavao Stoos, Zagorac". *Vienac* 15, 6: 99–100.

ne pridaje važnosti njegovu njemačkom prezimenu, a nije mali broj iliraca, i uopće preporoditelja s njemačkim prezimenom.

Upada u oči figura domovine kao majke, a ta figura jasno slijedi lik Majke Božje, što je dar crkve hrvatskoj književnosti.

U životopisu Stjepana Ilijaševića⁵² čitamo o ilircu kojemu je stric župnik pomogao da se školuje u Požegi, Zagrebu i Pešti gdje je stekao doktorat pa je postao podbilježnik i ceremonijar biskupa Aleksandra Alagovića, veliki bilježnik duhovnoga vijeća za biskupa Jurja Haulika, profesor na zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji. Jelačić ga je 1850. poslao ministru za bogoštovlje i nastavu, da radi na osuvremenjenju hrvatskoga školstva. Sudbina Hrvatske krojila se za novo-apsolutizma⁵³ u Beču, ali su je, kako vidimo krojili Hrvati. Ilijašević je za apsolutizma djelovao i u Saboru, bio je čazmanski kanonik, pisao školske udžbenike.

Iz njegova se životopisa vidi da je ovaj svećenik koji je stajao visoko u Crkvi imao podršku dvaju biskupa, Alagovića i Haulika koji su očito bili na strani preporoda i osuvremenjenja Hrvatske.

Natpop Matej Volarić⁵⁴ rođen je u Vrbniku na otoku Krku 1811. u doba kad tamo još nije bilo škole, podučavao ga je stric župnik, zavolio je latinski i nastavio sa *humaniora*, školovao se u sjemeništu u Gorici gdje profesori nisu bili dobri, hoće reći nisu bili hrvatski rodoljubi, onda je bio prebendar stolne crkve u Krku, vjeroučitelj u Velom Selu na Lošinju, službovao i na Cresu. Biskup mu je dopustio da ode na daljnje školovanje u Mletke. Kasnije je slušao govor naroda, čitao stare hrvatske pisce, postao kanonik stolne crkve u Krku, promicao hrvatsku knjigu u školama. On je prepoznao svoj hrvatski narod u malom puku, uvijek je s ponosom isticao svoje hrvatstvo, odškolovala dva nećaka, bio član književnih društava, pretplatnik na knjige. Pogreb mu je bio veličanstven, ipak, u Hrvatskoj je zaboravljen, ali ne na Krku.

U ovom životopisu upada u oči da je Volariću veća briga njegov narod i puk, negoli njegov osobni uspjeh. U tom smislu on je tipični hrvatski svećenik.

Petar Bučar⁵⁵ svećenik je "stare hrvatske korenike", seoski župnik koji piše djela iz seoskoga života što je novo u hrvatskoj književnosti i jedna od važnih sastavnica realizma. Kovačić je prikazao i *in extenso* prepričao njegova djela rasuta po časopisima, a takvi postupci karakteristični su za pozitivističku književnu znanost.

Stjepan Buzolić⁵⁶ opisuje se kao borac za hrvatstvo Dalmacije i protivnik autonomaša. Borio se za hrvatsku školu i bio ravnatelj preparandije u Arbanasima kraj Zadra. Sam životopis u početku opisuje Buzolićevo službovanje kao kapelana, pa župnika u Obrovcu, a onda postaje sve više prikaz borbe za hrvatsko školstvo u kojemu vodeću ulogu ima baš Buzolić.⁵⁷

⁵² I[van] Milčetić. 1883. "Dr. Stjepan Ilijašević". *Vienac* 15, 14: 226–227.

⁵³ Termin novo-apsolutizam bolji je negoli Bachov apsolutizam jer ovaj posljednji ostavlja dojam da je Austrija samo za Baha bila apsolutistička, a ona je to bila uvijek.

⁵⁴ N. N. Oršić. 1883. "Matej Volarić, književnik ilirski (+ 1864)". *Vienac* 15, 39: 634–636.

⁵⁵ Petar Bučar, hrvatski pisac. Napisao Ante Kovačić. 1885. *Vienac* 18, 22–25: 43.

⁵⁶ K[osto] V[ojnović]. 1885. "Stjepan Buzolić". *Vienac* 17, 7: 104–107.

⁵⁷ Suvremeno je djelo o tome napisao Ivo Perić, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva, 1860–1918*, Zagreb, 1974.

Za razliku od Buzolića i Volarića koji su čvrsto usađeni u svoj kraj Ivan Krstitelj Tkalčić⁵⁸ je "pravo zagrebačko dijete", rodoljubni klerik, ali i znanstvenik koji zalazi u pismohrane i bavi se rimskim starinama kao kapelan u Sisku. Tip svećenika koji je dosta karakterističan za Crkvu, osobito u 19. st. Rano umrli Nikola Tordinac⁵⁹ je slabo karakteristični svećenik – sin đakovačkoga građanina, nećak ilirskoga pjesnika Jurja Tordinca, štitićenik Strossmayerov koji ga je poslao na studij u Rim, a on se teško odlučio da bude svećenik, nije sa navikao na život u Rimu, a kao pjesnik i folklorist stajao je između naroda i inteligencije.

Nekrolog Marku Buničiću⁶⁰ govori o siromašnome mladiću, sinu seljaka i ribara kojem je pomogao da se školuje neki rođak. Školovao se u Rimu gdje je podučavao djecu rimske aristokracije, postao učitelj retorike u *Collegium Romanum*, nadpop u Zavodu sv. Jeronima u Rimu. Bio je liberalni svećenik i zalagao se za ujedinjenje Italije. Bio je kao i mnogi Krčani i Cresani siromašni mladić koji je postao svećenik i školovao se u Rimu, ali je on za razliku od ostalih tamo i ostao.

Životopis Andrije Kačića Miošića⁶¹ započinje tako da uvodno opisuje pleme Kačića koje "gusari" po Jadranu, te ih se boje obje obale Jadrana, a protiv njih ustaju Trogir, Šibenik i Klis. Kačići su dakle izraz nacionalne energije, Pasarić ne rješava pitanje jesu li Kačići bili gusari dakle vojnici neke države koje država štiti, a oni joj za uzvrat daju dio plijena ili pirati koji pljačkaju za svoj račun. U ovome slučaju ti su "gusari" bili prijetnja mletačkoj trgovini s Levantom, a to je bio jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji trgovački put srednjega vijeka, a time i put napretka Europe. Potom prelazi na životopis samoga fra Andrije, piše o prijedporima oko dana njegova rođenja, novicijatu, studiju teologije u Budimu, pa ispitu u Mlecima. On predaje filozofiju u Zaostrogu, pa u Šibeniku, gvardijan je na Braču, putuje po Dalmaciji i Hercegovini, povezan je s narodom, a osobito siromasima što spada u okvir franjevačke pastorale. Nitko prije Karadžića nije putovao toliko. Pasariću ne pada na um da je Karadžić krenuo od hrvatskoga jezika koji su reformirali franjevci i time nadišli općinski jezik dalmatinske književnosti (Pederin 1971: 211–224; 1977). Pasarić ističe dokumentarni karakter *Razgovora ugodnoga*. Nalazi odmak od narodne pjesme koju Kačić vješto oponaša.⁶² Milivoj Šrepel, predstavnik hrvatskoga pozitivizma u književnosti,⁶³ ističe da ga je Kačić uvjerio u vrijednost narodne pjesme. Ovaj prilog važan je jer je upozorio na probleme koji će nadahnuti istraživanje Andrije Kačića Miošića u 20. st., a njime se bavio osobito Stipe Botica.

Josip Torbar⁶⁴ bio je ilirac koji je djelovao preko 40 godina u javnome i kulturnome životu Hrvatske. Bio je bistar đak, zapazio ga je župnik i omogućio mu školovanje u Karlovcu, Zagrebu i Beču s Adolfom Veberom Tkalčevićem i Matijom Mesićem. Djelovao je kao učitelj u školi, urednik, pomoćnik urednika *Katoličkog lista* Mojsesa, urednik *Gospodarskog lista*, ravnatelj škola, učitelj prirodnih znanosti, prevoditelj udžbenika. Kao saborski zastupnik zalagao se za

⁵⁸[Vjekoslav Klaić]. 1887. "Ivan Tkalčić". *Vienac* 19, 42: 683–684.

⁵⁹Vjekoslav Klaić. 1888. "Uspomena na Nikolu Tordinca". *Vienac* 20, 15: 234–238.

⁶⁰M. N. Oršić. 1889. "Nadpop Marko Buničić Cresanin". *Vienac* 21, 19: 300–302.

⁶¹[Josip] P[asarić]. 1890. "Andrija Kačić Miošić". *Vienac* 22, 31: 539–544.

⁶²Kačić je pisao predloške za narodne pjesnike koje će oni razrađivati (v. Pederin 1977: 151–175).

⁶³Milivoj Šrepel, Utjecaj Kačićeve pjesmarice na Vuka i Preradovića. (Ibid: 537).

ravnopravnost naroda Carevine i ukidanje feudalnih davanja vlastelinima i Crkvi. Bio je redoviti član JAZU, vrlo poštovan čovjek, predsjednik pjevačkoga društva "Kolo" i planinarskoga društva. Bio je dakle svećenik koji je svojim djelovanjem prožeo svu hrvatsku uljudbu i politiku.

Franjo Glavinić⁶⁵ bio je Istranin i franjevac. Rački je napisao njegov životopis u povodu napada na glagoljicu u Rijeci. Glagoljica se napadala ranije zbog sumnje da bi se iz staroslavenske mise i loših prijevoda mogle izleći hereze, a u 19. st., valjda zbog straha od panslavizma⁶⁶ (Pederin 1987: 102–103; 2009a: 76). Rački osjeća naklonost prema Glaviniću, zaslužnom za očuvanje glagoljice, jer je i sam mnogo radio na izdavanju starih rukopisa. Opisuje njegov susret s kardinalom Borgheseom koji ga je poslao u Graz da propovijeda. Rački ne piše da je Glavinić bio protivnik protestanata ili da je djelovao u okviru katoličke obnove. Bio je gvardijan, ali mu se nije sviđalo biti senjski i krbavsko-modruški biskup, više je voli ostati u samostanu. Piše čakavsko-štokavski, a jezik naziva hrvatskim, osuđuje jezični partikularizam i preporuča prožimanje narječja, odobrava jezik protestantskih knjiga u Tübingenu. Opaža da knjige Šime Budinića ostaju ograničene teritorijalno jer je pisao na mjesnome govoru. Glavinić nije ni protiv ćirilice, a Rački opaža mnoštvo glagoljskih župa u Dalmaciji i u Senjsko-modruškoj biskupiji vidi stožer hrvatstva. Glavinić revidira glagoljske tekstove u dogovoru i uz dopisivanje s kardinalima Borgheseom i Caraffa u Rimu. Rački ističe da je Glavinić spasio glagoljaška slova s kojima su protestanti namjeravali djelovati na jugoistoku. Dvor ih je poklonio Rijeci, a Glavinić se pobrinuo da ona dospiju u Rim gdje je knjige izdavao Rafael Levaković.

U životopisu don Frane Bulića⁶⁷ čitamo o njegovu školovanju, od omiškoga sjemeništa, splitske gimnazije, zadarskoga sjemeništa gdje je i zaređen do studija filologije u Beču i napokon i arheologije. Slijedi opis njegova rada kao učitelja na splitskoj pa dubrovačkoj gimnaziji, nadzornika u pučkim školama u Zadru, o borbi za hrvatski jezik u školi: postao je i ravnatelj pohrvaćene gimnazije u Splitu, zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću u Beču. Na kraju se odvrća od politike i bavi znanostima. Tu je pisac članka škrt na riječima. Politika i rodoljubni rad don Frane Bulića su mu očigledno bili važniji.

U nekrologu fra Stjepanu Zlatoviću⁶⁸ čitamo da je bio dopisni član Hrvatskoga arheološkoga društva i redoviti član znanstvenoga odbora Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu. On je isto toliko žarki hrvatski rodoljub koliko je pobožni franjevac po svojoj neumornoj brizi za siromašne seljake u Zagori i Ravnim kotarima gdje je ujedno tražio zadužbine hrvatskih kraljeva do kojih se moglo doći ponajviše iskapanjima. On je prosvjetitelj puka, ali isto tako strog redovnik po svom životu. Istraživao je život svojega puka pod Turcima, uskoke, bio je važan suradnik *Vjesnika arheološkoga muzeja*. Život pun žrtvi i odricanja za svoj narod i znanost koja je kod njega narodna.

⁶⁴ [Anonymus]. 1892. "Josip Torbar". *Vienac* 24, 1: 11–15.

⁶⁵ [Franjo Rački]. 1893. "O. Franjo Glavinić". *Vienac* 25, 1: 6–9.

⁶⁶ Protiv glagoljice tada je bila Rimska kurija.

⁶⁷ [Anonymus]. 1893. "Franjo Bulić". *Vienac* 23, 1: 15–16.

⁶⁸ M[arun, fra Luigi]. 1891. "Stjepan Zlatović". *Vienac* 28, 37: 512–544.

Nešto se može reći o Šrepelovu životopisu Jovana Hranilovića.⁶⁹ Poslije zanesenjačkoga uvoda u kojemu Hranilovića opisuje kao ljubimca čitavoga naroda zbog čega mu pripada dično mjesto među mladim piscima, što kasnije znanost o književnosti nije potvrdila, Hranilović je danas smatran minornim piscem. Životopis iznosi podatke o rođenju u Kričkama, ocu vikaru grkokatoličke biskupije, preseljenju u Žumberak, slijedi kraći opis školovanja, u kojemu Šrepel kao značajno ističe da su Hranilovići profesori bili Franjo Marković i Tadija Smičiklas kojima on i duguje svoj idealizam, pa Miklošič u Beču. Ovim Šrepel više kaže nego samim životopisom i objašnjava njegovu kasniju nesposobnost da iziđe iz kalupa tada već anakroničnoga realizma.

Slično piše i o Vodopiću.⁷⁰ On je skroman, uman, anđeoska dobrota, ali i samonikli talent, k tome i prostonarodna duša, pravi svećenik. A Vodopić je bio dubrovački biskup. Šrepel opisuje njegovo školovanje u dubrovačkoj gimnaziji i zadarskoj bogosloviji, put od župnika do kanonika i napokon biskupa. Šrepel je napisao bibliografiju njegovih djela, koje nije analizirao ni prikazao. Ali te knjige su ipak bile razlog zašto mu je Šrepel napisao, a *Vienac* objavio životopis.

U nekrologu Euzebiju Fermendžinu⁷¹ čitamo da je bio franjevac koji nije sjao dostojanstvom nego zaslugama. Sin je Bugarina, rođen na jugu Mađarske gdje je upoznao Tadiju Smičiklasu i Franju Markovića, a poznavao je i Miklošiča. Bio je lektor samostana u Iloku, redovnik koji se brinuo o obrazovanju samostanske braće, kasnije generalni defnitor reda i vizitator, pisac povijesnih djela o franjevcima i bugarskoj crkvi. Ponuđena mu je biskupska stolica u Albaniji, a on je to odbio kao što je odbio i druga odličja.

Gjalski je napisao životopis o⁷² Jakši Čedomilu. Uvodni dio ne bavi se piscem nego književnom kritikom – desetom muzom. Gjalski je protiv pedantnih razmatranja o književnoj umjetnini jer kritika stvara sliku o umjetniku i umjetnini. To je snaga kritike. Poslije toga čitamo o ruskoj, pa skandinavskoj kritici. Tek onda čitamo o Jakši Čedomilu koji se javlja u novinama i časopisima tada već deset godina. On je svećenik i nadbiskupov tajnik u Zadru, rođen je u Zaglavu na Dugom otoku. Slijedi opis školovanja u Zadru i Rimu, jedva nešto o njegovu pastoralnom radu kao kapelana u dvije zadarske crkve i radu kao vjeroučitelja. Prvi članak na hrvatskome tiskan mu je u sedmoj godini, a sada piše radove na hrvatskome i talijanskome, a ove posljednje objavljuje u Italiji. Dao je pregled njegovih radova bez namjere da prikaže njegov rad i zaključuje da se od njega može još mnogo očekivati.

Treba istaknuti da u ovome životopisu faktografski elementi uzmiču pred književno-kritičkim. Ovaj životopis možemo čitati kao nekrolog životopisu od kojega će se književna znanost gotovo potpuno odvratiti u dvadesetome stoljeću. Dvadeseto je stoljeće u ovome odvratanju ipak ponešto pretjeralo. A Gjalski, taj gospodin hrvatske književnosti, pobudio je to odvratanje.

⁶⁹ O Jovanu Hraniloviću. Napisao dr. Milivoj Šrepel. 1891. *Vienac* 23, 12–23.

⁷⁰ M[i]livoj] Š[repel]. 1893. "Mato vitez Vodopić". *Vienac* 25, 11: 170.

⁷¹ [Bartol Inhof]. 1896. "Euzebije Fermendžin". *Vienac* 27.

⁷² [Ksaver Šandor Gjalski]. 1898. "Jakša Čedomil". *Vienac* 30, 42: 650–652.

Vienac je objavio životopise mnogih svećenika, župnika, kanonika, biskupa, franjevaca. Oni su većinom potjecali iz siromašnih seljačkih obitelji, mnogi su bili pisci, ali ne svi, ima ih koji su se istakli predanim pastoralnim radom i bili blisko vezani sa siromašnim pukom čije su teškoće razumjeli. Mnogo ih se školovalo u Rimu ili Beču što govori o dobrom obrazovanju katoličkoga svećenstva. Zajednička im je crta da su bili predani ljubavi prema svojim župljanima i prema hrvatskomu narodu. Bili su skromni i znali su odbiti ponuđene im biskupske stolice. A jedno i drugo oni su izražavali svojim književnim i milosrdnim djelima. Crkva u Hrvatskoj jako je duboko prožela duhovni i književni život hrvatskoga naroda u inače laičkome 19. st.

Ovi svećenici voljeli su svoj hrvatski puk onim istim žarom kojim su raniji sveci osnivali gostinjce, ubožnice i lazarete za gubavce. Liberalizam nema mnogo odjeka u njihovu djelovanju.⁷³

Vienac je objavljivao životopise *glumaca*.

U životopisu Ivke Kraljeve⁷⁴ čitamo da je imala buran život. Školovala se kod isusovaca, pa "u nekom gradačkom institutu", nije dobro znala hrvatski. Njezin je otac bio činovnik. Poslije ovoga informativnog uvoda čitamo da je glumila u Grazu, u "djetinjem pozorištu" pa je otišla u neki zagrebački samostan, ali nije htjela postati koludrica. Trnski, taj stari mentor hrvatskih pisaca, savjetovao joj je da se posveti kazalištu što njezini roditelji nisu htjeli jer glumice nisu bile društveno prihvaćene. Časnik koji bi se oženio glumicom, morao se razvojačiti. Postala je guvernanta.

Onda je majka pristala pa su je Franjo Žigrović Pretočki i Josip Freudenreich primili u kazalište. Imala je uspjeha, ali se razboljela i nije više mogla pjevati. Intendant Vardijan omogućio joj je studij u Beču kod profesora Maixnera. Vratila se u Zagreb i uspjela u kazalištu. Često je gostovala izvan Zagreba. Galac je završio zaključkom da je umjetnost nositelj moralnoga života. Time je pokušao dati društveno priznanje glumici u paternalističkome društvu kakvo je zagrebačko društvo tada bilo.

Zanimljiv je životopis Mace Perisove⁷⁵ koji je napisao Stjepan Miletić. On je svojim novcem pokušao obnoviti kazalište u Zagrebu, a bio je pod utjecajem Meiningerovaca (Pederin 1977: 325–351). Perisova se pojavila na kazališnim daskama 22. studenoga 1860. kada su se predstave počele izvoditi na hrvatskome jeziku. Njezin je otac bio porezni službenik i rano je umro. Perisova je postala krojačica u Rijeci. Ušuljala se u kazalište gdje je glumila Ristori, a Ristori ju je zadržala u kazalištu. Nije dugo ostala u kazalištu, otišla je u cirkus, pa u mađarsko operno društvo, upoznala Demetra i Kukuljevića koji su joj davali neke manje uloge u kazalištu. Prihvatio ju je i Šenoa. Otišla je u Beograd gdje su je dvor i publika zavoljeli, a onda je nastupala u Vukovaru, Senju, Zagrebu itd. U životopisu se

⁷³ U Zahtijevanjima naroda 1848. čita se o jednakosti pred zakonom, općem pravu glasa i slobodi tiska, F. E. Hoško. Op. cit, str. 45., ali odjeci ovih Zahtijevanja bili su ograničeni i uzimali su pred legitimizmom, pitanjima narodnog jezika npr. kod Kukuljevića i drugih (v. Pederin 2010a: 277–303).

⁷⁴ [Gjuro Galac]. 1882. "Ivka Kraljeva". *Vienac* 14, 40: 648.

⁷⁵ Maca Perisova. Napisao Stjepan pl. Miletić. 1891. *Vienac* 23, 8: 121–123.

govori o svim teškoćama glumačkoga poziva, osobito za žene u paternalističkome društvu koje je glumicu smatralo maltene prostitutkom. To je morao biti jedan od razloga što se kasno počelo izvoditi predstave na hrvatskome jeziku u Zagrebu.⁷⁶ Zanimanje glumca, a osobito glumica nije bilo društveno priznato u Zagrebu, a možda ni u građanskoj Europi.

Stjepan Miletić napisao je životopis glumice Marije Ružičke Strozzi,⁷⁷ a to je, ako bolje pogledamo, prilog o teškoćama glumačkoga poziva u doba kada su u životopisima činjenični podaci uzimali pred esejistikom. Počeo je s dramskom umjetnosti kod Helena da bi došao do tužnoga života Molièrea, do glumaca koji uopće nemaju svoje mjesto u društvu. Dramska umjetnost smatra se manje vrijednom jer ne stvara nego tumači. Tako Fidija živi tisuće godina, a glumac umire sa svojim dobom, iako su glumci kod nas borci za napredak i prosvjetu. Pa ipak, Marija Ružička Strozzi, iako samouka, priznata je glumica. Da je živjela u doba Heinricha Laubea koji je vodio Burgtheater, njezin uspjeh bio bi veći, ovako ona nije imala prilike upoznati velike glumce drugih naroda. Miletić zaključuje da mlade glumce valja odgajati.

Vienac je objavljivao životopise *likovnih umjetnika*. U životopisu Vlaha Bukovca⁷⁸ koji počinje žaljenjem zato što naše umjetnike više cijene u tuđini nego u domovini, pa Bukovca cijene i u Parizu koji ima više slikara negoli Zagreb žitelja. Njegov život buran je i neobičan. Otac ga šalje k bratu u New York gdje uči trgovački zanat. Stric umire, a strina s njim loše postupa. Vraća se u Cavtat i slika kao samouk. Ima dara. Neko doba plovi kao mornar, onda opet odlazi u Ameriku, u Callao (Peru), San Francisco, radi noću u nekom klubu. Uči kod nekoga slikara, slika za prodaju, prodaje svoje slike i vraća se u Cavtat. Ima uspjeha kao slikar, Strossmayer mu daje godišnje 500 fl. na preporuku Meda Pucića koji ga odvodi u školu u Parizu gdje je postigao prvi veliki uspjeh sa slikom *Mlada Crnogorka* u "Salon des beaux arts". Slika na Cetinju knjaza Nikolu, ide u Beograd gdje slika kraljevsku obitelj i stječe odlikovanje takovskoga reda. Slijede izložbe u Parizu, Nici, Zadru i Splitu.

Ovaj životopis ne nalikuje ni jednom drugom životopisu u *Vienču*. On je pustolovan, pun slučajnosti koje Bukovca mogu odvesti u bilo kojem smjeru. Ali on ipak postaje slikar.

Neobičan je, ali na drugi način životopis Andrije Perišića iz splitskoga Varoša.⁷⁹ On je klesar, sin bačvara i tkalje. Bilo je to doba kada su se stare građevine s umjetničkom vrijednošću obnavljale. Perišić je radio pod nadzorom bečkog arhitekta Aloisa Hausera i don Frane Bulića i gradio zvonik sv. Duje u Splitu, kasnije u Boki, u Dubrovniku u lombardskom i bizantskom stilu. Pisac ističe da se uzdigao kao umjetnik.

⁷⁶ Njemačko kazalište spominjalo se kod nas kao "crnim danima tuđinskog ugnjetavanja", ali nema podataka da bi nam ono bilo nametnuto (v. Batušić 1968: 509). Prema Vukelić (2003: 266) glumci su se udvarali gazdarici da ne bi platili, a glumice su tražile darežljive ljubavnike.

⁷⁷ Stjepan Miletić. 1892. "Marija Ružička Strozzi". *Vienac* 24, 15: 233-235.

⁷⁸ [Vjekoslav Klaić]. 1887. "Vlaho Bukovac". *Vienac* 17, 16: 252-254.

⁷⁹ V. Milić. 1885. "Andrija Perišić", *Vienac* 17, 50: 795-796.

Ivan Rendić⁸⁰ sin je zidara s Brača. Kao dijete kleše. Kapetan i brodovlasnik Florio odveo ga je u Trst i ostavio valjda kao šegrta kod rezbara Marascottija, a igračke koje je Rendić isklesao odnio u *Accademia delle belle arti* u Mlecima gdje su uočili njegovu nadarenost. Florio ga je školovao u Mlecima, a dobio je i stipendiju od dalmatinske vlade. Oženio se Floriovom kćeri slično kao i mnogi srednjovjekovni šegrtri koji bi se oženili majstorovom kćeri. Poslije studija u Mlecima ide u Rim gdje doživljava svjetski uspjeh. Ipak, on je "otadžbenik", pa dolazi u Zagreb gdje je izradio nadgrobni spomenik Petru Preradoviću i Perkovčevo poprse. Ne pristaje uz naturalizam i verizam. U privatnome životu krepostan, Hrvat dušom i tijelom.

F. Pavačić⁸¹ iz Omišlja na Krku siromašno je dijete čiju su nadarenost za slikanje zapazili u školi. Učio ga je jedan učitelj u talijansko-mađarskoj gimnaziji na Rijeci⁸². Kasnije je *Kunstgewerbeschule* u Beču, pa u Firenci i Rimu. Istakao se kao portretist.

Životopisi likovnih umjetnika nisu popraćeni estetskom analizom njihovih djela, a takve analize nisu česte ni u životopisima književnika. Međutim životi likovnih umjetnika mnogo su pustolovniji i uzbudljiviji negoli životi pisaca. Osim toga radovi likovnih umjetnika bolje su se plaćali nego što su bili honorari pisaca. Oni su više i češće djelovali u inozemstvu kao i njihovi preci, Andrija Medulić i sl. koji su kao i umjetnici u 19. st. odlazili kao naučnici preko Jadrana i tamo često ostajali. Zajedničko je jednima i drugima da su potjecali iz skromnih obitelji i da su imali teškoća kod školovanja.

Ilirci i Šenoin naraštaj išli su za tim da stvore *hrvatsku glazbu* kao što su stvorili hrvatsku nacionalnu književnost, povijest, znanost i likovne umjetnosti.

Najprije se u *Viencu* pojavio nekrolog Richardu Wagneru.⁸³ Klaić mu priznaje da je reformator u glazbi, prikazuje njegovo školovanje i karijeru, pa bijeg u Zürich, Paiz, Beč 1850. Zbog sudjelovanja u ustanku 1845. kralj Ludwig II. bavarski pozvao ga je u München 1862. Klaić ne piše o Ludwigovu okruglom stolu (*Tafelrunde*) gdje je on razgovarao s umjetnicima i pjesnicima. Spomenuo je njegov spis o njemačkoj umjetnosti i politici (*Deutsche Kunst und Politik*) 1868. pa *Das Judentum in der Musik* (Židovstvo u glazbi) u kojem je tvrdio da Židovi nemaju dara za glazbu ni umjetničkoga duha. Klaić mu je priznao da je stvorio njemačku operu poslije 1871. i festival u Bayreuthu. *Parsifal* je njemačka narodna opera. Opera je pjevana drama, a ne niz arija kao talijanska opera, ona je neprekinuta glazbena deklamacija. Klaić je bio urednik *Vienca* koji je manje od ijednoga drugoga imao smisla za njemačku kulturu i književnost, pa nije imao sklonost ni prema njemačkoj narodnoj operi.

Franjo Ksaver Kuhač Koch, koji je u 19. st. stvorio pojam suvremene hrvatske glazbe nadahnute narodnom glazbom, napisao je nekrolog Wilhelmu Justu.⁸⁴ Opisao ga je kao pravoga zatočenika glazbe. Rođen je u Frankfurtu na Odri. Bio je sin Augusta Justa, koji je kao violinist uzeo pseudonim Zaganini jer je svirao

⁸⁰ Ivan Rendić, piše A. Tentor. 1886. *Vienac* 18, 22: 350–351 24: 380–382.

⁸¹ [van] M[ilčetić]. 1898. "F. Pavačić". *Vienac* 21, 25: 382–383.

⁸² Ova gimnazija trebala je osposobiti đake Talijane da rade na bilo kojoj školi u Mađarskoj (v. Volpi 1998: 5).

⁸³ [Vjekoslav Klaić]. 1883. "Rikard Wagner". *Vienac* 15, 8: 3–34.

⁸⁴ Vilim Just, Glasbotvorac. Piše Fr. Š. Kuhač. 1883. *Vienac* 15, 26: 426–427.

kao Paganini, što mu je Paganini i priznao. Ujak Wilhelma bio je *basso buffo* u bečkoj operi. Međutim Wilhelmovi roditelji nisu htjeli da im se sin posveti glazbi, ali ga nisu uspjeli zaustaviti jer je glazba bila njegova strast i poziv. Svirao bi čim bi roditelji otišli iz kuće. Bio je dakle tip zanesenoga romantičnog glazbenika poput Hoffmannova kapelnika Kreislera. U gimnaziji je podučavao čak da bi smogao novce da plati glazbenu poduku. Ipak je morao izučiti za mjernika, pa je kao takav došao u Slavoniju, gdje je postao Vilim. Nadahnjivala ga je hrvatska glazba i utemeljio je pjevačko društvo u Slavoniji, naučio je hrvatski i postao počasnim građaninom Požege. Njegov primjer govori o povoljnom odnosu doseljenih Nijemaca prema Hrvatima i Hrvatskoj i o njihovoj sklonosti da se asimiliraju s Hrvatima. Njegove skladbe stajale su između hrvatske narodne glazbe i njemačke glazbe.

Ivan Kukuljević Sakcinski napisao je životopis Vatroslava Lisinskoga.⁸⁵ Bio je Slovenac Fuchs iz Novoga Mesta, ali je gimnaziju pohađao u Zagrebu, a po očevoj smrti brat ga je dao podučavati u glasoviru da bi postao seoski učitelj i organist. Ilirizam ga je povukao za sobom i on je s Albertom Štrigom "glasbotvorio" napjeve i domoljubne pjesme pa su ga ilirci proglasili narodnim skladateljem. Slijedeći njemačke običaje (a njemački skladatelji kao Franz Schubert i drugi uglazbili su mnogo pjesama Goethea i njemačkih romantičara) Lisinski je uglazbio pjesme Trnskoga i Preradovića. Salijetali su ga da napiše hrvatsku narodnu operu. On nije dobro poznao teoriju glazbe, a ni instrumentaciju, ali je ipak napisao *Ljubav i zlobu* 1846. godine. Pjevali su dragovoljci, među njima i Sidonija Rubido, rođena grofica Erdödy. Slijedio je ushit i zaborav do 1871. kada je opet izvedena. On je k tomu skladao polke, valcere i mazurke za zagrebačke salone, surađivao je sa Stankom Vrazom. Štriga ga je nagovorio da sklada drugu operu, a on je tražio da ga pošalju na konzervatorij u Prag. Odlazi 1847. godine i u Pragu sklada *Porina*. Bio je više vezan za slovačku narodnu pjesmu. Na konzervatorij nije primljen jer je s dvadeset devet godina već bio prestar. Postao je privatni učenik Jana Bedřucha Kittla, direktora konzervatorija u Pragu (Županović 1976: 145, 147). Kada se vratio 1850., ushita je već bilo nestalo. Umro je 1854. godine. U životopisu se zaključuje kako je potrebno izdati sabrana djela Vatroslava Lisinskoga. Lisinski je dakle tvorac hrvatske narodne glazbe kojoj je bila suđena budućnost u doba kada su se osnivale nacionalne glazbe u mnogim malim narodima Europe. Zanimljivo je da u ovom životopisu nije spomenut *Musikverein in Agram* osnovan 1827. (Županović 1976: 126–127). Razlog je vjerojatno u tome što nije bio nacionalan, hrvatski i slavenski.

Životopis prijatelja i suradnika Lisinskoga – Štrige⁸⁶ također je objavljen. U njemu je najprije opisano njegovo školovanje u Zagrebu i Kanjiži i ono se ne razlikuje od drugih odličnika koji su pohađali iste škole. Glazba je za nj ipak bila sporedno zanimanje. Imao je dobar bariton i pjevao pučke popijevke koje su time postale popularne pa ih je čitav Zagreb pjevao kao podoknice. Sprijateljio se s Lisinskim. Njih su dvojica osnovali pjevačko društvo 1843. Ovakva moderna pjevačka društva potječu iz Züricha gdje je 1805. Hans Georg Nägeli osnovao pjevačko društvo (*Singinstitut*) s mješovitim korovima, pa dječije pjevačko društvo. Bilo je često promidžbeno deklamatorno pjevanje. Taj običaj proširio se

⁸⁵ Po[Ivanu] Kukuljeviću [Sakcinskom]. 1884. "Vatroslav Lisinski" *Vienac* 16, 34: 539–540.

⁸⁶ Fr[anjo] Š. K[uhač]. 1885. "Alberto Ognjan pl. Štriga". *Vienac* 17, 22: 346–347.

na jugoistok Njemačke gdje je bio oružje nacionalizma, pa u Flandriju. Austrija nije dopuštala osnivanje takvih društava u početku (Düding 1984: 162ff). Štrigu su optuživali da je panslavist, što je bila neugodna optužba zbog austrijskoga suparništva s Rusijom na jugoistoku Europe, ali on je nagovorio Lisinskoga da sklada opere, pa ga Kuhač naziva intelektualnim začetnikom hrvatske glazbe. Borio se u Mađarskoj pod Jelačićem, Franjo Josip ga je odlikovao. Ustrojio je diletantsko glumačko društvo. Od takvih društava zazirala je cenzura, a Alexander Bach je donio *Theater-Ordnung* i propisao da se kazališne predstave mogu održavati samo u prostorijama koje je odobrila vlast, da diletantski glumci ne smiju nastupati, već samo glumci s odobrenjem okružnoga poglavara (Pederin 2008b: 155). Pjevačko društvo raspušteno je 1849. godine. Štrigi je ponuđen položaj ravnatelja kazališta, ali on je htio da kazalište bude hrvatsko i tako nije postao ravnateljem. Pjevao je s uspjehom u Beču, Brnu, Pragu pa u Moskvi i Petrogradu, a onda se počeo baviti vinogradarstvom.

Dojam koji ovaj životopis ostavlja jest da je Štriga bio darovit diletant, hrabar rodoljub, ali da glazba nije bila njegov poziv.

Franjo Kuhač napisao je životopis Roberta Vancaša⁸⁷. Bio je sin umirovljenoga ravnatelja pošte u Požegi, tjelesno slab, pa je rodbina željela da studira agronomiju da bi ojačao, ali njega je privlačio glasovir. Učio je za šumara u Križevcima. Otac je omalovažavao glazbu i poslao je sina u Beč na agronomiju. On je ipak primljen na konzervatorij jer je bio vrlo nadaren. Odlazi u Pariz gdje mu je profesor Jules Massenet, skladatelj. Za nj se zainteresirala i Hrvatica Mara Čop, udana Lenger, pa Marlett⁸⁸ i uvela ga je u pariške salone u kojima je svirao. Ne ostaje dugo jer mu se zdravlje pogoršalo pa je umro u Zagrebu od sušice. Kuhač završava životopis predbacivanjima hrvatskoj glazbenoj publici.

Vrlo lijep životopis Ivana Zajca pojavio se u *Viencu*.⁸⁹ Autor smatra da Zajc zauzima jedno od najuglednijih mjesta u kulturnome životu Hrvatske. Pred 25 godina kada je već bio na glasu u Beču i Milanu, došao je u Zagreb. Bio je sin vojnoga kapelnika, pa je već u djetinjstvu pokazao da je glazbeno nadaren. Otac ga je podučavao, a sin mu je već sa 6 godina održao prvi koncert. U gimnaziji je napisao operu *Marija Terezija*. Autor je onda prikazao njegov studij na konzervatoriju u Milanu, nabrojio njegove učitelje. U Rijeku se vratio zbog smrti roditelja, obolio te otišao u Beč gdje mu je u Quaitheateru izgorjela partitura operete *La festa da ballo*. Uskoro je kao skladatelj stekao glas u Beču, Pragu i u Njemačkoj, 1869. upoznao je Šenou i Franju Markovića, ostavio se lake glazbe, a njegove glazbe od sada odišu hrvatskim duhom. Godine 1870. postao je kapelnik u zagrebačkoj operi. Tu je skladao glazbu u povodu pogreba Ivana Dežmana i operu *Nikola Šubić Zrinski* prema Körnerovoj tragediji. Živio je u Zagrebu kao slavan i vrlo ugledan skladatelj.

Iz ovoga životopisa vidimo da je u Beču djelovala kolonija hrvatskih studenata i intelektualaca koja je 1860-ih godina okupljala nadarene Hrvate. Ova kolonija

⁸⁷ Uspomene na Antuna pl. Vancaša. Piše Fr. Š. Kuhač. 1888. *Vienac* 20, 46: 730–740.

⁸⁸ O njoj je nedavno napisala doktorski rad Slavica Žura. Mara Čop bila je književnica koja je pisala na njemačkome jeziku.

⁸⁹ Š. M. 1895. "Ivan pl. Zajc". *Vienac* 27, 7: 106–110.

otišla je u Zagreb kada je pokrenut *Vienac* 1868. godine. To je bio Šenin naraštaj. S njima je u Zagreb došao i već afirmirani Zajc.

Vienac je bio književni časopis koji po svojem profilu nije smio objavljivati članke o politici. Časopisi koji su objavljivali političke članke morali su položiti jamčevinu, a književni časopisi nisu (Pederin 2008b: 263). Pa ipak, *Vienac* je o mijeni stoljeća, kada je cenzura oslabjela, objavio opširne životopise o *Mihu Klaiću* i *Anti Starčeviću*.⁹⁰ Klaićev životopis počinje njegovom smrću. Čim se razbolio od trovanja krvi rekao je sinu da će postati siročetom. Na času smrti zaustavio mu se sat. Umro je kršćanski. Potom slijedi da nikada nije zlorabio ugled i utjecaj koji je imao. Opisan je kao političar koji stoji između liberalizma i konzervativnosti, slavenstva i hrvatstva pri čemu je slavenstvo mutno i nije definirano. Ličnost kao u Plutarha. Na studiju u Italiji upoznao je djela Cavoura, Mazzinija i Garibaldija, oduševio se Napoleonovim "narodnim načelom". Bio je oduševljen Ugom Foscolom, ali nije spomenuo da je Foscolo opisao pčele koje bježe iz Grčke u Italiju. U "I Sepolcri" Francuzi su sreća za Dalmaciju, oni grade ceste, a Dandolo je donio ribarski zakonik i izdao prve hrvatske novine (Maštrović 1976: 62–77). *Kraljski dalmatin* bio je dvojezični časopis, a Dandolo je, u doba kad je Dalmacija bila anektirana Italiji, slijedio praksu mletačke dvojezičnosti u Dalmaciji.⁹¹ Politeo nastavlja kritikom Mletaka koji nisu htjeli da Dalmacija ima škole što nije točno. Škola je u mletačko doba bila u nadležnosti Crkve, ne države, pa ipak u Dalmaciji su postojale kaptolske i općinske škole (Pederin 1990). I protivnici pripojenja Dalmacije sjevernoj Hrvatskoj htjeli su da narod u Dalmaciji ostane u tami. Austrijsko razdoblje opisuje se kao jalovo, što ne smatramo točnim jer je Austrija u prvoj polovici 19. st. ustrojila u Dalmaciji suvremeno sudstvo, katastar i zemljišnik, uvela suvremeni građanski zakonik i suvremeno školstvo, pomorsku rasvjetu, osnovala lučke kapetanije čime smo postali uljuđena europska zemlja i to prije sjeverne Hrvatske gdje je modernizacija počela s novo-apsolutizmom. Sve ovo puno je netočnosti jer istraživanje pismohrana još nije bilo dopušteno, ali pokazuje Politea kao liberala, a s time i Klaića čiji okvir djelovanja ocrta. On nastavlja navodima kako je drugi bokeljski ustanak ugušio namjesnik Gavriilo Rodić⁹², ne Stjepan Jovanović. Ugušio ga je baš Jovanović. (Vidi bilješku 1). U stranačkim borbama Klaić je protivnik Srba i zagovornik desnice. U doba ustanaka i oslobođenja Bosne i Herecegovine Klaić nadahnjuje inozemne novinare i tumači im što trebaju pisati u inozemstvu. Slaže se s Franjom Račkim i Šimom Mazzurom u pitanjima "okupacije". Klaić kritizira namjesnika Jovanovića koji se sve više okreće njemačkom jeziku u doba poslije ujedinjenja Italije, posreduje da Mato Vodopić postane dubrovački biskup.

⁹⁰ [Dinko Politeo]. 1897. "Dr. Miho Klaić". *Vienac* 29, 4–9; [Dinko Politeo]. "Dr Ante Starčević". *Vienac* br. 10–15.

⁹¹ Ova ocjena francuske uprave u Dalmaciji nije potvrđena kasnijim istraživanjima. (v. Pederin 2003b: 213–226; 2008d: 36–58; 2009c: 123–141; 2006e: 5–35; 2004: 185–206; 2003c: 157–178; 2003d: 299–326; 2003e: 218–231; 2005b: 322–334; 2006f: 315–334; 2004b: 217–222; 2006b: 18–41; 2006g: 469–486; 2009d: 81–103; 2006h: 159–172; 2011d: 221–249. K tome još zbornik *Napoleone nell'Adriatico*, Ancona, Istituto internazionale per le relazioni adriatiche, 1999.; *Napoleon in Jadran*, Koper, 2006. *Dalmacija za francuske uprave (1806-1813)*, Split, 2011.

⁹² Prvi ustanak smirio je Gavriilo Rodić pregovorima u Knezlovcu zbog čega je bečki list *eue Freie Presse* smatrao da nije dostojan postati dalmatinskim namjesnikom što je on ipak postao (v. Pederin 2011: 123–132).

Pa ipak, ma koliko nam se Politeov životopis danas čini pun grešaka, a to je stari rad, današnja mišljenja o Klaiću nisu udaljena od Politeovih. Tako Trpimir Macan nalazi nove podatke o Klaiću liberalizmu i nalazi da je on bio državnik više nego političar. Međutim Macan prikazuje političke borbe u Dalmaciji više negoli Politeo (Macan 1980). U životopisu Ante Starčevića Politeo ustaje protiv Austrije koja nas je razdvojila od Mađarske i nalazi da je zlo koje nam dolazi od Mađarske krivica Austrije. Pri tome, ističemo, on ne pravi raziku između Dvora i naroda i zaboravlja da je Carevina bila apsolutistička, a ne narodna država. Hrvati su prema Starčeviću osvojili Mađarsku za Austriju. Habsburgovci su izabrani kraljevi Hrvatske, a Hrvatska je s Mađarskom u personalnoj, ne realnoj uniji. Kruna sv. Stjepana nije isto što i Zvonimirova kruna. Starčević je u ovim razmatranjima, to možemo dodati, historicist i legitimist, polazi od Kukuljevića i njegovih *Jura Regni...* On je protivnik Jelačića, Ivana Mažuranića i Strossmayera. Smatra da se Nikola Zrinski žrtvovao za tuđina, postojanje Krajine protivno je hrvatskomu državnom pravu. Smatrao je da ju treba razvojačiti jer nema više turske opasnosti, a Krajina je grudobran Zapada protiv turskoga barbarstva. Ovaj prilog manje je životopis, a više prikaz Starčevićeve politike. Mirjana Gross nije daleko od Politea, ali nalazi da je Starčević malograđanski ideolog, pristupa njegovoj ideologiji klasno, piše da iz Starčevićeve osude nabrojanih hrvatskih političara više iskonska seljačka mržnja protiv "kaputaša" (Gross 1973: 145).

Mi bismo se složili s ocjenom da je Starčević bio malograđanski ideolog, ali to je manje iz klasnih razloga, a više zato što on i političari Carevine nisu uopće bili upućeni u austrijsku politiku koja nije bila politika jednoga ili drugoga naroda, nego politika Dvora, a car je bio milošću Božjom car. Nije polagao račune nikomu, nije davao izjave, nitko nije mogao kritizirati njegove poteze koje bi vukao poslije savjetovanja sa svojim savjetnicima; grofovima, knezovima, nadbiskupima i, prije svega, najvišim časnicima među kojima je bilo nesrazmjerno mnogo Hrvata. Caru se nije mogao bilo tko obratiti. Mogao mu se izravno obratiti jedino pravi tajni savjetnik, a to je bio hrvatski ban, dalmatinski guverner odnosno namjesnik, mađarski palatin i sl., dakle suveren neke krunovine. Austrija je bila apsolutistička monarhija, a ne demokracija. Tako svi ti političari nisu znali da je car odobrio Jelačićev pohod na Mađarsku (koji je bio osudio, pa je Jelačića i smijenio⁹³), a onda se priklonio njegovim savjetima i otpočeo prodor na jugoistok (slijedeći Jelačićeve savjete) koji je kulminirao kada je Crna Gora priznala austrijski protektorat 1872., pa Srbija 1881., a Bosnu i Hercegovinu oslobodila su dva hrvatska domaršala Josip Filipović i Stjepan Jovanović s vojskom koja je unovačena u Hrvatskoj. Glava građanske uprave bio je Kalláy Benjamin, vojni zapovjednik, a on je bio iznad njega, bio je Hrvat, a srednji kadar koji je upravljao Bosnom i Hercegovinom bio je pretežito hrvatski (Pederin 2005a: 325ff; 2003a: 130–146). Sve ovo ostavlja dojam malograđanštine, kako smatra Mirjana Gross, ili radije provincijalnosti. To osobito upada u oči u Starčevićevu spisu *Istočno pitanje* u kojemu Starčević piše o svemu i svačemu, a osobito protiv pravoslavlja ne uočavajući ono bitno što je ostalo tajnom Dvora i visokih časnika. Starčević je

⁹³ Car Ferdinand smijenio je Jelačića, a onda mu se ispričao i vratio ga na njegovo mjesto. To carevo pismo čuva se u Povijesnom muzeju u Zagrebu.

bio političar čija politička nastojanja nisu urodila plodom jer se Dvor na njih nije obazirao, ali je on zato ostavio dubok trag u hrvatskome mentalitetu. To je trag pun ogorčenja, Starčević je bio *stekliš*.

Vienac je objavljivao članke o velikim hrvatskim povijesnim ličnostima. Josip Modestin napisao je životopis Damjana Jude⁹⁴ u kojemu njegov život vezuje s padom Carigrada 1204. godine kada su Mleci postali velika sila. Damjan Juda je vlastoljubivi knez koji se nije htio odreći vlasti kada mu je istekao mandat. Bobaljevići ga pokušavaju svrgnuti u uroti koja ne uspijeva. Bobaljevići bježe u Bosnu. Petar Benešić htio je tražiti pomoć Mletaka, Bobaljevići su se usprotivili. Mleci su pozvali Damjana Judu na galiju, prevarili ga i otplovili s njim. On je počinio samoubojstvo. Mleci su zavladaali Dubrovnikom i prognali njegova dva sina. Modestin vjeruje da su Mleci imali u Gradu svoje tajne pristaše.

Ovaj životopis više je poglavlje iz povijesti Dubrovnika, negoli životopis samoga Damjana Jude. Kasnija istraživanja pokazala su da su Mleci doduše izgubili Dubrovnik Zadarskim mirom 1358., ali je u Dubrovniku ostala jedna promletačka stranka (Vekarić 2009), što govori o ulozi i političkome ugledu Mletaka u Dalmaciji.

Vjekoslav Klaić napisao je životopis bana Ivana Karlovića.⁹⁵ Životopis započinje opisom ruševina njegovih dvora u Krbavi i spomenom na njegov životni mit u Hrvatskoj. Nabraja poznate Karloviće i napominje da je Krbavska bitka bio udarac ovomu moćnom hrvatskom rodu. Ovdje moramo napomenuti da su Osmanlije naišli na prvi otpor (domaćih ljudi) na jugoistoku Europe u Bobovcu, pa na Krbavskome polju.⁹⁶ Slijedili su Mohač, Budim i opsade Beča. Pravoslavni su se pokorili Osmanlijama i postali njihovim saveznicima kada je pao Carigrad (Pederin 2008c: 202–213). Islamska kultura bila je privlačna južnim Slavenima u svakom slučaju, bilo da su se obratili na islam ili ne. Zato su oni prodrli do Hrvatske bez borbe. A kada je Hrvatska pokušala pružiti otpor, pokazalo se da su se hrvatske feudalne vojske slabo borile jer su bile slabo obučene i još gore plaćene. Slično je bilo i s feudalnim vojskama u Europi uopće.

Klaić opisuje Ivana Karlovića kako traži pomoći od Habsburgovaca i Mletaka, kako sklapa saveze u Hrvatskoj u feudalnoj anarhiji. Životopis nastoji prikazati čovjeka u zajednici. Kod Karlovića ta zajednica nestaje, on gubi tlo pod nogama, a to tlo je Hrvatska. Vlastela je nesložna i nepouzdana, Osmanlije prodiru. Klaić ne piše da su njihovi saveznici bili pravoslavni koji su se u mletačkim izvorima nazivali *martolossima* i borili se na strani Osmanlija. Slijede spletke među hrvatskom vlastelom. Turske čete ili *martolossi*, dodali bismo, pljačkaju feudalna imanja, odvođe ljude i stoku i prodaju ih. Feudalci ostaju bez kmetova i stoke. Jednom je Karlović dočekao pljačkaše, razbio ih i oslobodio sužnje. Ivan Karlović zahvaljuje se na banskoj časti. Osmanlije obećavaju Hrvatskoj mir i povlastice uz uvjet da ih puste da slobodno prolaze preko Hrvatske dalje na zapad i da pljačkaju. Karlović, sada po drugi put ban, odbija, Ferdinand Habsburški pomaže u obrani, daje novce za hrvatske čete. Karlović je pobijedio bosanskoga pašu na Mrežnici. Ferdinand

⁹⁴ Josip Modestin. 1891. "Damjan Juda, knez dubrovački". *Vienac* 23, 6: 89–90.

⁹⁵ V. Klaić. 1884. "Ban Ivan Karlović". *Vienac* 16: 41–44.

⁹⁶ Kosovska bitka nije povijesni događaj i o njoj ne postoje dokumenti (v. Živković 1989).

imenuje Katzianera zapovjednikom vojske koja će braniti Hrvatsku. Na kraju je Karlović žrtva potvora.

Ovaj životopis zapravo je poglavlje iz povijesti Hrvatske u borbi protiv Osmanlija. Klaić iz tih događaja ne izvlači zaključke koji bi objasnili zašto Osmanlije pobjeđuju i nezaustavljivo napreduju.

Životopis Katarine Zrinske⁹⁷ također počinje opisom ostataka nekadašnje kraljevine i ruševina nekadašnjih gradova, a onda Katarinu uspoređuje s velikim Rimljankama, smješta je u srodstvo s najmoćnijim feudalnim rodovima Hrvatske. Njemačka zloba istisnula je Hrvate s najvažnijih položaja u Vojnoj krajini. Ali Njemice, udane za hrvatske feudalce zaboravljaju da su Njemice, zaboravljaju njemački i postaju Hrvatice. Autor prepričava rodoslovlja moćnih hrvatskih feudalaca koja su puna odličnika.

Katarina je duša urote protiv Habsburgovaca, spretna diplomatkinja, ali i dobra kršćanka, milosrdna prema siromasima. Petra Zrinskoga ljuti Vašvarski mir, Katarina je htjela da Petar Zrinski napreduje i oslobodi Hrvatsku od Osmanlija. Ali novca za vojnu nema. Katarina traži pokroviteljstvo Ljudevita XIV., plemstvo želi izabrati drugoga vladara, vezuje se sa sedmogradskim knezom Rákóczijem, traži veze s papom, saveznike u Poljskoj. Katarina je diplomatkinja i duša ove urote. Ali Petar Zrinski ima samo 7 – 8 tisuća loše uvježbanih vojnika.

Na kraju je Katarina zatvorena u samostan dominikanki. Kaznionica onda nije bilo, muškarci su tamnovali u zamkovima sa željeznom kuglom privezanim za nogu da ne bi bježali, žene u samostanima.

Katarina je u ovome životopisu velika gospođa feudalnoga razdoblja, gospođa s osjećajem nadmoći i slobode nepokornoga velikog feudalca koji ničiju vlast ne priznaje. Ali ona je k tomu pobožna kršćanka i iznad svega voli svoju domovinu Hrvatsku. U teškim časovima spočitava mužu i bratu Franu Krsti Frankopanu da su malodušni. Mit njezina života je uz mit Katarine Kotromanić najjači i najljepši mit velike Hrvatice, a k tomu i tragičan mit.

Međutim životopis Katarine Zrinske vodi nas do rješenja pitanja naših poraza protiv Osmanlija. Kako je navedeno, feudalne vojske slabo su se borile. Sada vidimo da su bile i slabo plaćene jer feudalcu nisu od feudalnih davanja mogli namaknuti novce da bi ih platili. Te vojske nisu bile ni obučene, bile su čopori vitezova koji su se borili svatko kako je najbolje znao i umio. Osmanlije su naprotiv imali harač, ratni porez od kojega se plaćala vojska, imali su nadmoćno topništvo i konjaništvo, ratnu taktiku i strategiju. Te vojske ipak nisu mogle dugo opsjedati dobro utvrđene srednjoeuropske gradove kao Siget, Kiseg ili Beč jer su bile vrlo brojne i nije bilo lako namaknuti dovoljno hrane za njihovo izdržavanje kod dugotrajnih opsada. K tomu je Europa imala dobre utvrde i vojnike koji su se znali boriti na utverdama. Međutim kada je Hernán Cortés osvojio Meksiko i rudnike srebra u San Luis de Potosí, Habsburgovci su došli do novca, mogli su ustrojiti i platiti discipliniranu vojsku, pa su se mogli suprotstaviti Osmanlijama, a mogli su i ustrojiti Vojnu krajinu na patrimonijalnim zemljama hrvatskih feudalaca. A Vojnu krajinu vodili su

⁹⁷ Katarina Zrinska, banica hrvatska (1625-1673). Napisaó Juraj Tomljenović. 1893. *Vienac* 15: 17–19.

njemački časnici, ne Zrinski ili drugi hrvatski feudalci. Tako je nastalo raspoloženje antigermanizma i nezadovoljstvo "germanizacijom" koja se stoljećima ponavljala.

Životopisi *inozemnih pisaca* pojavljuju se u *Viencu* poslije Šenoe, ali u manjoj mjeri nego za Šenoe. U životopisima slavjanofila Aksakova i Katkova⁹⁸ pisac ih ističe kao nezaobilazne u Rusiji jer vode konzervativnu narodnu stranku. Oni zaziru od zapadnih državnih uredaba, uživaju povjerenje imperatora Aleksandra III., smatraju njegovo samodržstvo stupom države, a Rusija se udaljila od Petra Velikoga. Na desnici stranke grof je Ignjatijev, bivši carev odgojitelj i prokurator sv. Sinoda Konstantin Pobėdonoscev. Pisac ne piše je li grof Ignjatijev istovjetan s ruskim poklisarem pri Visokoj Porti koji je ujedno bio i tvorac ruske vanjske politike. Oporba su liberali. Aksakova i Katkova smatraju u inozemstvu pobornicima slavenske politike, a Rusiju velesilom koja će utjecati na slavenstvo i Zapad.

Ivan Sergejević Aksakov stari je ruski plemić, a tako i Mihail Nikiforovič Katkov. Aksakov je studirao u Petrogradu i Moskvi, pa u Königsbergu, Berlinu gdje je bio Schellingov đak, pa u Belgiji. Katkov je jezikoslovac, suradnik utjecajnoga lista *Moskovske vedomosti*. Aksakov je pjesnik, oduševljen engleskim *self governmentom*, u početku je bio naklonjen liberalima. Njihovi duhovni preci su Kiriljevski, Homjakov, Dimitrij Volin, Pogodin, Jurij Samarin i dr. Danilevskoga začudo ne spominje. Oni nisu skloni Petru Velikom i žele vratiti Rusiju u prilike prije njega, smatraju Zapad trulim, pravoslavlje smatraju sastavnim dijelom grčko-pravoslavnoga bića, nisu skloni ni katolicizmu pa se prema njima katolički Slaveni jedva mogu smatrati Slavenima. Oni negoduju zbog oslobođenja Bosne koje je uskomešalo rusko društvo, osuđuju Berliski kongres. Na ovaj način pisac napominje poraz slavjanofila u suparništvu s Bečkim dvorom. To suparništvo zaključeno je 1881., kada je Srbija priznala austrijski protektorat. Taj protektorat naziva se u srpskoj povjesnici *tajnim sporazumom*. Liberalizam, nihilisti i poljski ustanak daju im uvjerenje da Rusija mora ostati čvrsta, a tako i veza Rusije i Poljske. Oni zagovaraju centralizam. Ova dvojica nadahnuli su rat u kojemu je Bugarska oslobođena 1877. godine.

Međutim Rusija je poslije ovoga poraza morala misliti na savez s Francuskom, priželjkivala je istjerivanje Austro-Ugarske iz Bosne, priželjkivala je učvršćivanje na Bosporu i Dardanelu, smatrala Englesku svojim neprijateljem. Rusija se u to doba nije odrekla nada u ujedinjenje svih Slavena (Hevrolina 1977: 91–93).

Pisac nije napominjao ovaj politički razvitak, ali je uskoro tiskan nekrolog metropolitu Makariju Bulgakovu⁹⁹ u kojemu Rački opisuje sina ruskoga svećenika kao najučuenijega svećenika u Rusiji. Poslije studija na Duhovnoj akademiji u Kijevu, na kojoj je kasnije bio profesor crkvene povijesti, nastavio je karijeru u Petrogradu gdje je bio nadzornik škola, pa rektor akademije. Učenost mu je otvorila put do najviših položaja u crkvenoj hierarhiji, a njegova besjeda u povodu atentata na imperatora Aleksandra II. potresla je svu Rusiju. Simpatije prema Rusiji nisu dakle izostale.

⁹⁸ [Anonymus]. 1982. I. S. Aksakov i M. Katkov. *Vienac* 14, 23: 302–357.

⁹⁹ Dr. F[ranjo] R[ački]. 1883. "Moskovski metropolita Makarij Bulgakov". *Vienac* 15, 28.

Celestin je napisao životopis Dostojevskoga.¹⁰⁰ Moskovljanin, sin plemića, školovao se u Petrogradu na inženjerskoj školi, postao dočasnik, ali se bavio poviješću i filozofijom. Njegove *Bijedne ljude* oduševljeno su dočekali Gogoljevi pristaše. Godine 1849. osuđen je na smrt jer je bio član tajnoga društva Petruševskoga, sljedbenika Fouriera. Pomilovan je na četiri godine *katorge* i radio u okovima u Omsku. Bio je dočasnik, pa časnik u Semipalatinsku. Bolovao je od padavice. Njegovi su književni likovi boležljiva i samoljubiva djeca, bezdušni cinici, dobre, ali ne baš tipične djevojke. Celestin je napisao i kraću analizu njegovih djela, svrstao ga je među slavjanofile.

Ipak kako navodi Celestin, Rusija je spasitelj čovječanstva, Karamazovi su ljudi koji razmišljaju, a ruski čovjek je *всечеловек*. Njegov ideal nije širenje znanja, nego pravoslavlje i moralno savršenstvo. Bio je protivnik katoličanstva i protestantizma.

U životopisu francuskoga kazališnoga pisca Augiera¹⁰¹ malo čitamo o njemu samom, a više o francuskome kazališnom repertoaru, jedinome u zapadnoj Europi koji ne treba pomoć iz inozemstva. Emile Augier, Victorien Sardou i Alexandre Dumas Sin pokrivali su sve potrebe francuskoga kazališnoga repertoara. Ovo nam govori o slabosti hrvatske kazališne književnosti koja tako nešto nije mogla, ali i o idealu nacionalne zatvorenosti u kazališnoj književnosti.

O Đuri Jakšiću izišao je u *Viencu* opširan životopis.¹⁰² Počinje njegovom smrću 1878. i velikim mnoštvom koje je išlo za njegovim sprovodom. Tu su bili čak i njegovi neprijatelji i ljudi koji su tek na sprovodu doznali tko je bio Đuro Jakšić. Bio je rođeni pjesnik, moralan, proganjan i neshvaćen. Borben, narodni pjesnik. Njegove pjesme pune su bola, ali su vezane za njegov život. Sve ovo odgovara standardima po kojima su pisani životopisi hrvatskih pisaca. Međutim Galac je svjestan doživljajnosti tadašnje književnosti koja je bila zakon pjesništva bar do Baudelairea.

Njegov život nesretan je kao i život mnogih drugih pjesnika njegova doba, svi pokušaji od Temišvara do Budimpešte, Beča i Novoga Sada završavaju neuspjehom i on postaje učitelj u Sumrakovcu. Galac prikazuje pjesme koje je on tamo pisao i tu slijedi njemačke književne znanstvenike, osobito pisce koji se bave Goetheom i koji iz okolnosti da je pisac bio u tom i tom gradu, da je ljubovao s tom ili tom djevojkom, da je radio to ili to izvlače zaključke i objašnjavaju njegovo književno djelo.

Đuro Jakšić daje u Sumrakovcu otkaz i izdržava se kao informator, onda je učitelj crtanja, pjesnik i slikar na glasu, ali novca nema. Ženi se. Odlazi s mladom ženom u Beč učiti slikarstvo. Ide u Kragujevac i njegove pjesme tamo su, kako navodi Galac, satirične. Kažnjavan je, progonjen, otpušten, ali njegova djela prevode se na ruski, talijanski, francuski i češki.

Godine 1876. vojuje u Drinskoj vojsci protiv Turaka, piše, ali zbog toga što je pisao mora u tamnicu. Slijedi usporedba njegova života s Byronovim životom.

¹⁰⁰ Dr. Fr[an] Celestin. 1883. "Feodor Mihailovič Dostojevski". *Vienac* 15, 24: 392–395.

¹⁰¹ [Anonymus]. 1882. "Emile Augier". *Vienac* 14, 40: 648.

¹⁰² Gjuro Jakšić, srbski slikar i pjesnik. Piše Gjuro Galac. 1885. *Vienac* 17, 9: 12–13. O Branku Radičeviću i Zmaju Jovanu Jovanoviću vidi Pederin (1983a: 91–108).

Njegove pjesme pune su boli, srdžbe i prezira. Pripovijetke su romantične i historične, slabije su mu pripovijetke iz suvremenoga života jer se romantika teško da upotrijebiti u sadašnjosti. Đuro Jakšić svakako je pisac jedinstvenoga života u hrvatskoj životopisnoj književnosti.

Ovaj životopis završava pohvalom realizma i Ivana S. Turgenjeva te osudom Zole i naturalizma.

Životopisi čeških pisaca rijetki su u *Viencu* poslije Šenoe, ali životopis Erbena¹⁰³ slijedi način i vrijednosti životopisa iz ranoga *Vienca*. Erben je pjesnik i učenjak koji je podržavao ilirce. Župnik ga je zapazio kao darovitoga, pa je pošao u gimnaziju, podučavao i zavolio češki narod. Studirao je kod uglednih profesora kao što su Vaclav Kliepara i Josef Chmela. Proučavao je stare rukopise i narodno pjesništvo. Bio je glazbeno nadaren, bilježio je narodne pripovijetke i pripovijetke drugih slavenskih naroda i u njima nalazio ostatke starih vjera. Poznao je Josefa Jungmanna, Františka Palackoga, Vaclava Hanku, Pavla Josefa Šafařika koji su ga primili u svoje društvo. Proučavao je staro češko pravo, poslan je u Zagreb da pozdravi bana Jelačića, dopisivao se s Vrazom. Član je Carske petrogradske akademije.

Ovaj životopis ujedno je i pregled razvitka češke nacionalne kulture i filologije.

Šrepel je napisao životopis Gončarova.¹⁰⁴ Ova studija napisana je po ruskim izvorima, a za nas je zanimljiva jer je ona jedva životopis, prevagnuo je u studiji prikaz njegovih djela. U tom smislu ona izlazi iz okvira ovoga rada, a značajna je po tome što najavljuje gubitak zanimanja za životopis, što će prevagnuti u 20. st.

Zanimljiv je Hercenov životopis.¹⁰⁵ On je bio izvanbračni sin majke Njemice i oca plemića, što je u ono doba bila teška i neizbrisiva društvena ljaga. Zbog toga se osjećao tuđincem u zemlji u kojoj je rođen. Kao student napisao je neke pjesme zbog kojih je morao u tamnicu i u Sibir, što je stvorilo jaz između njega i državne vlasti. Bila je to prekretnica koja je obilježila njegovo stvaranje. Ovaj životopis je oskudan nadnevcima, primanjima u službu, a bogat unutarnjim proživljavanjima i doživljajem osobne sudbine.

U životopisu Pierrea Corneillea¹⁰⁶, Vladoje Dukat, pisac kojega spominju kao našega prvog anglista, pobuđen čitanjem kritičara Sainte Beuve piše da je zlatno doba francuske književnosti bilo za doba monarhije, poblize *Louis le Grand*, dakle Ljudevita XIV., a ne *Empire* ili Treće republike. U doba Ljudevita XIV. djelovali su osim Conrneillea još Racine, i Molière. Tada je francuska književnost postala svjetska književnost. U ovom i drugim životopisima kasnoga *Vienca* zamjećuje se otklon od čistih značajki životopisa i više značajki eseja. Ovaj životopis zapravo je prikaz kazališne književnosti francuskoga klasicizma.

Slično se može reći i za životopis Adama Mickiewicza napisan u povodu prijenosa njegovih zemnih ostataka u grobnicu poljskih kraljeva u prvostolnici

¹⁰³ [Josp Čabuhar]. 1880. "Karlo Jaromir Erben". *Vienac* 17, 18: 284–287.

¹⁰⁴ M[ilivoj] Š[repel]. 1885. Ivan Aleksandrović Gončarov. Književna studija. *Vienac* 17: 46–48.

¹⁰⁵ M[ilivoj] Š[repel]. 1888. Aleksandar Ivanović Hercen. *Vienac* 20, 38: 604–607.

¹⁰⁶ V[ladoje] D[ukat]. 1889. "Pierre Corneille". *Vienac* 21, 28: 345–347.

sv. Večeslava u krakovskome Wawelu. On je narodni vođa i pisac u doba kada se europske književnosti odvrćaju od starijih klasicističkih uzora i prihvaćaju ili same stvaraju nove ideje. Vrelo poezije je prema Šrepelu religioznost. Tu je blizak njemačkom romantičkom filozofu Schleiermacheru. Šrepel uspoređuje Mickiewicza s Puškinom. U Kovnu je spjevao *Odu mladosti*, a ta pjesma postala je *marseillezom* mladoga naraštaja koji je dizao revoluciju i borio se za nezavisnost Poljske. Volio je djevojku koja se udala za drugoga, a on je nije zaboravio. Mickiewicz je bio opčaran Byronom, ali i Napoleonom. Godine 1823. osnovao je jedno đačko društvo, otišao na Krim gdje je upoznao šarolikost istoka i tamo je dovršio ep *Konrad Wallenrod*. U Odesi je sklopio prijateljstva s ruskim i poljskim intelektualcima, u Petrogradu je upoznao Puškina, u Weimaru je pohodio Goethea. Putovao je po Italiji, vidio je i kozmopolitsko društvo Rima, u Parizu se orijentirao prema misticizmu i pisao *Pan Tadeusz*. Tu je postao publicist i političar poljskih izbjeglica, pa je *Pan Tadeusz* prihvaćen kao nacionalno djelo. Oženio se, predavao u Lausanni o staroj slavenskoj književnosti, bio je knjižničar u pariškom arsenalu, pa ga je francuska vlada poslala u Carigrad da obrazuje poljsku legiju. U Carigradu je i umro. Austrijska C. K. Viša policija uhodila je njega i Michaela Czaikowskoga u Carigradu, a oni su djelovali u okviru Hotela Lambert u Parizu koji je vodio knez Adam Czartoycki (Pederin 2005a: 141). Šrepel ovo ipak ne piše. Mickiewicz je bio europski književni kozmopolit po poznanstvima koja je Šrepel naveo. On ga je svrstao u vrh europske liberalne književnosti (Pederin 2000: 101–112). Ovaj je Šrepelov životopis osim opisa života Mickiewicza suzdržan esej o književnosti Europe u prvoj polovici 19. st. On time nije manje životopis.

Godine 1891., dakle dosta kasno, pojavio se u *Viencu* životopis Jana Kollára.¹⁰⁷ On je kulturno vezan uz Češku, ne uz Mađarsku, oduševio se slavenstvom kada je čuo pjesme ruskih vojnika koji su progonili poraženu Napoleonovu vojsku. Studira u Jeni i tu se Nijemci podruguju Slovacima. Protestant je. U Jeni je u to doba Goethe, na proslavu tristote obljetnice reformacije dolazi pored ostalih K. L. Sand, koji će kasnije ubiti komediografa Kotzebuea u Mannheimu. Njemački savez sa svojim nacionalizmom daje pobude Kolláru i pobuđuje njegovu ljubav k slavenstvu. Djeluje kao protestantski pastor u Budimpešti, ali Mađari ga ne vole. Panslavizam je za nj slavenska uzajamnost u dodirima, ljubav prema slavenstvu, ali uz poslušnost vladaru. On vidi samo četiri slavenska naroda i smatra da slavenske književnosti crpe snagu iz svog jezika. Pretjeruje kada smatra da će Slaveni preko dodira postati jedan narod. Ali jezik je koji razumiju svi Slaveni njemački. Slaveni su sve više svjesni svoje individualnosti. Pobuda malim slavenskim književnostima je njegova pjesma *Slavy dcera*. Smatra da su Nizozemska i Njemačka nekoć bile slavenske zemlje. Jan Hus je za nj nacionalni junak. Nekoć seljački slavenski jezik danas se govori na dvorovima.

Drugi češki životopis je životopis Jana Amosa Komenskoga.¹⁰⁸ Inhof se oslanja na njemačku literaturu pa piše kako su vjerski ratovi u 16. i 17. st. opustošili češku kulturu, a onda je spomenuo buran život i reformatorske misli Komenskoga.

¹⁰⁷ Jan Kollár. Po Legeru priredio Stjepan Bosanac. 1891. *Vienac* 23, 15: 2 33–238; 16: 249–252. Louis Leger bio je francuski slavist, vezan osobito uz Češku. S njim se dopisivao Franjo Rački (v. Pederin 2009b: 365–384; Vatroslav Jagić 2007: 431–447).

¹⁰⁸ Jan Amos Komensky. Napisao B[artol] Inhof. 1892. *Vienac* 24, 15–16, 18, 21, 17.

Počeo je s prijeporima gdje je rođen, a onda ga je doveo u vezu s Češkom braćom (*Böhmische Brüder, Mährische Brüder, Jednota bratská*), protestantskom sljedbom koju su osnovali bivši članovi Taborita, Wallensera. Ta sljedba željela se vratiti u doba ranoga kršćanstva. Začetnikom se smatra Petr Chelčický, laik, ali značajan teolog ovih sljedbi koje imaju sve više privrženika. Oni su gotovo uništeni za vrijeme Tridesetogodišnjega rata, a kasnije su postojali kao protestanti augsburške konfesije. Inhof je opisao strogu stegu ove konfesije i latinski koji ubija pamet i srce. Ovdje vlada odbojnost prema latinskomu (Murko 1897) i sklonost grčkomu. Amos je skloniji grčkomu, a tako i protestanti uopće, što se osjeća u njemačkoj književnosti 18. st., a i općenito. Inhof nije naklonjen protestantima. Amos uočava što je loše u školi i postaje svećenik Češke braće. Amos odlazi u Nizozemsku, Englesku, Heidelberg, ali živi u suprotnosti s češkim *ultraquistima* (protestantskom sljedbom). Putuje obično pješice. Amos odlazi u Moravsku koja je pribježište Češke braće, postaje upravitelj Prerovske škole 1616. godine. Piše, to je Inhofu važno, što više može na češkome. Poslije bitke na Bijeloj gori nastupili su teški dani za protestante koje progoni Ferdinand II.

Ovaj životopis ujedno je prikaz češkoga protestantizma i previranja doba.

Tek onda Inhof piše pregled Amosovih didaktičkih djela koja su prevedena na dvanaest europskih jezika pa i na neke azijske. Sigismund Rakoczi zove ga u Mađarsku gdje Amos osniva prirodoslovni kabinet i tiskaru i završava svoje panzofijske spise s naglaskom na odgoju, praktičnome radu umjesto teoriji.

Inhof se osvrće na progon Češke braće za Tridesetogodišnjega rata, ali dodaje da ih Wallenstein pokušava zaštititi. Amos ipak mora izbjeći u Poljsku gdje dovršava svoje didaktičke radove.

Pojavio se i nekrolog Friedrichu Bodenstedtu¹⁰⁹ autoru *Pjesama Mirze Šafija* (*Lieder des Mirza Schaffy*) koje je izdao kao pjesme kavkaskoga pjesnika toga imena. Onda je Bodenstedt sam priznao da ih je napisao on, Bodenstedt. Autor nije uočio da je to književna tehnika koja nije nova, s njom se poslužio James Macpherson koji je izdao svoje pjesme kao Ossianove i drugi. Važno je da autor piše da u tim Bodenstedtovim pjesmama nema bajronizma ni Heinea, ali da je pisac naklonjen ruskoj književnosti. Životopis je uzmakao pred dosta oskudnom analizom njegovih pjesama.

U nekrologu Grigoriju Petroviću Danilevskom¹¹⁰ Rački ga opisuje kao potomka plemenitih i obrazovanih roditelja. Poslije studija u Moskvi i Petrogradu piše jedan spis o Puškinu za koji je dobio nagradu 1850. godine. Radio je u Ministarstvu vanjskih poslova u Petrogradu, putovao po Rusiji, istraživao u manastirskim pismohranama gdje je zavolio narod i prirodu. Zahvalio se 1857. godine, otišao na svoje imanje i putovao po Rusiji. Pisao je mnogo i bio urednik časopisa *Praviteljstveni vestnik*. Njegovi romani pripadaju ruskomu narodu. Zanimljivo je da se u *Viencu* ništa neće naći o N. J. Danilevskome, autoru knjige *Rusija i Europa* (*Rosija i Evropa*, 1869), teoretičaru pravoslavnoga panslavizma i ruskoga imperijalizma, a ni o Nilu A. Popovu, slavistu koji je mnogo pisao i znanstveno

¹⁰⁹ [Anonymus]. 1892. "Friedrich Bodenstedt". *Vienac* 29, 18: 288.

¹¹⁰ Grigorij Petrović Danilevski. 1891. *Vienac* 27, 1: 12.

proučavao kulturu i politiku većine slavenskih naroda (Vorobjova 1999). Putovao je u gotovo sve slavenske zemlje. Panslavizam je time ostao nedorečena čežnja za slavenstvom. Mjerodavan za pitanja slavenstva bio je Rački, tada već u poodmakloj dobi. On je ostao pri idiličnoj slici panslavizma iz 1850-ih do 1870-ih godina kada je izdavao stare rukopise i kada je bio predsjednik novoosnovane Akademije.

Život talijanskoga baroknog pisca Torquata Tassa¹¹¹ neobičan je u *Viencu*. Tresić počinje Byronovom pohvalom Tassu, a Byron nikoga nije rado hvalio i bio je često ironičan. Tassov život je "melanhonični lahor bolne poezije". Rođen je 1544. u Sorrentu gdje će kasnije Lamartine čeznuti za svojom Grazielom. Spomenom na ova dva ugledna pisca i ugledni grad Sorrento, Tresić govori o njegovoj važnosti. Nastavlja s Tassovim ocem koji je također bio pjesnik, ali ga je Karlo V. prognao i zaplijenio njegova dobra. Torquato je isusovački đak. Tresić ne pokušava analizirati njegovo djelo da bi pokazao u kojoj je mjeri isusovački odgoj na njega utjecao, ali ističe da je Tasso bio dobar jahač i spretan na sablji. Bio je na dvoru vojvode delle Rovere i prijatelj njegova sina. Na dvoru je on morao biti *praeceptor*, dakle učitelj vojvodine djece, odatle prijateljstvo s njegovim sinom. Studirao je u Padovi i Bologni, onda je na dvoru u Ferrari, i tu je morao biti *praeceptor* i kao takav službeni literat dvora. Pio IV. poslao ga je u Pariz da izmiri kralja Karla IX. s *huguenottima*, putuje u Rim, pa opet u Ferraru. A onda postaje paranoidan, bježi u Sorrento i putem prosi za hranu, tumara po cijeloj Italiji, zatvoren je u bolnicu. Tu tamnuje čak sedam godina, a njegovo djelo *Gerusalemme liberata* positiže velik uspjeh. Vodi polemiku s Accademiom della Crusca i dokazuje da on nije gori od Lodovica Ariosta. Napokon je oslobođen i odlazi u Mantovu, Bolognu, Loreto, Assisi, Rim, Firencu i stalno piše. Jednom su ga zarobili razbojnici, ali kada je njihov harambaša doznao tko je on, pao je pred njim na koljena. Papa Urban VII. (Aldobrandini) dao mu je stan u Rimu i 200 škuda godišnje rente. Slijedi bolest i kršćanska smrt. Na kraju Tresić opisuje njegov izgled, ali o njegovoj duši govori njegovo književno djelo, ne izgled.

U životopisu Marka Twaina¹¹² nalazimo pisca za Europu neobičnoga pustolovnog života. Pravo ime bilo mu je Samuel Langhorne Clemens. Pasarić je tražio podatke o njegovu životu u njegovim djelima. Njegov je otac bio mirovni sudac i strog, majka blaga, on kao dječak obijestan. Radi kao slagar, postaje vojnik. Vojuje za južne države, pada u zarobljeništvo, bježi, radi kao rudar, pa mornar, osniva list s Bret Harte, ali nema uspjeha. Izdaje svoju knjigu (nakladnik dobiva od prodaje čak 200 000 \$, a od toga pisac neto samo 75000\$). Uspijeva kao književnik. Drugu knjigu izdaje u vlastitoj nakladi. Prosi djevojku, ali bogati otac raspitao se o njemu i odgovor je negativan. Twain se ipak oženio njome.

Ovakav pustolovan život zanimljiv je za Hrvatsku gdje pisci rade za malu plaću kao činovnici ili učitelji. K tomu je Twain samouk, praktičar. Nema usporedbe s Dickensom.

Životopis Roberta Burnsa¹¹³ napisan je u povodu njegove stote obljetnice rođenja. Burns je bio slabo školovan seljak iz Kaledonije koji je k tomu slabo znao

¹¹¹ Torquato Tasso. Piše dr. A. Tresić Pavičić. 1893. *Vienac* 25, 36: 577–580.

¹¹² [Josip Pasarić]. 1893. "Mark Twain". *Vienac* 25, 18: 771–775.

¹¹³ V[ladoje] D[ukat]. 1896. "Roberto Burns". *Vienac* 27, 47: 424–428.

engleski. Pisao je "pučkim dijalektom škočanskim" (to je mogao biti Lalanas), i to privlači Dukata. Dukata zacijelo privlači što je književnost u 19. st. bila književnost koju su obrazovani pisali za obrazovane. Burns to nije bio. I pored svega toga on je velik pjesnik kojega Dukat stavlja uz bok Byronu ili Miltonu. On je u Škotskoj pobudio žeđ za čitanjem. Otac ga je dao na zanat za tkalca, ali Burns je više volio krčme. Burnsov život jako odudara od života velike većine hrvatskih pisaca. Otac umire, majka ostaje udovica s nedoraslom djecom. Sada je Robert glava obitelji i hranitelj. Želi u Ameriku, ali nema novca za put. Izdao je zbirku pjesama i ona je postigla uspjeh. Odustaje od odlaska u Ameriku. Primaju ga u otmjenim salonima, ali ga i zaborave i on je opet običan seljak, pa carinik. Piše i dalje, odlazi u grad, ali se u gradu teško snalazi. Moć njegova pjesništva, prema Dukatu, potječe iz prirode, njegov stil nije ishitren. On je čudesna pojava u engleskoj književnosti. Ostao je usamljen kao hrid.

U životopisima likovnih umjetnika i glazbenika čuju se odjeci talijanske kulture. To ipak nije kultura renesansne, Firence, Mletaka i Rima, nego kultura moderne Kraljevine Italije. Međutim, na kraju se čita životopis povjesničara Dane Grubera o Savonaroli.¹¹⁴ Sin liječnika trebao je po ondašnjem običaju i sam postati liječnik. Postao je dominikanac da bi se mogao baviti filozofijom i teologijom, sv. Tomom Akvinskim i arapskim komentarima Aristotela. Živio je u doba krize vjere i porasta raskalašenosti koja je, dodali bismo, ušla u književnost sa *Sonetti lussuriosi* Pietra Aretina. Savonarola se povlači u samostan, posti i moli, dolazi u dodir s Grcima što su dolazili iz Osmanskoga Carstva jer se nisu slagali s raskidom unije koju je patrijarh raskinuo na zahtjev sultana Mehmeda II. Osvajača, da bi pravoslavni *milet* dobio dobar i priznat saveznički položaj u Carevini (Pederin 2006c: 185–208). Gruber piše da su "bježali" pred Turcima. Propovijeda, ali na "prostom jeziku", tj. na narodnom što pisac svakako odobrava, iako je još Dante pisao *in volgar lingua* kao i Petrarca. Ali taj jezik ne sviđa se firentinskomu slušateljstvu. Vjeruje da ga je Bog poslao da popravi svijet. Ima vizije. Osvaja slušateljstvo, osuđuje opačine i raskalašenost svećenstva.¹¹⁵ Ispovjedio je Lorenza de Medicija *il Magnifico* pred smrt, ali ga nije htio odriješiti dok ne povрати Firenci slobodu. Lorenzo je odbio. Ukorio je ženu bolonjskoga moćnika Bativoglie jer je kasnila u crkvu. Gruber smatra da ga krasi građanska svijest i hrabrost. Propovijedajući protiv opačina, najavljuje kaznu Božju i smatra da će Bog poslati za kaznu novoga Kira. I zaista uskoro stiže vojska francuskoga kralja Karla VIII. u Italiju. Ne ističe poveznice između Savonarole i Luthera.

Razmatra vrstu vladavine u Firenci po odlasku Karla VIII., piše o porezima, prizivnom sudu, državnome novčanom zavodu koji će osloboditi narod od židovskih bankara. Židovsko bankarstvo bilo je oblik neizravnoga poreza. Prema Mojsijevu zakoniku na zajmove se moglo uzimati kamate samo od inovjeraca. To se odnosilo na Židove i kršćane, ali su se samo Židovi u praksi mogli baviti bankarskim poslovima. Za uzvrat bi ih država teško oporezovala.¹¹⁶ Do osnivanja državne

¹¹⁴ Jerolim Savonarola. Piše Dane Gruber. 1898. *Vienac* 17: 44–48.

¹¹⁵ Krajem 15. st. počeo je sukob svjetovnoga svećenstva i redovnika u Rabu. Prvi su imali privatnu imovinu pa su imali i prilježnice, drugi nisu. Zbog toga je izbio sukob (v. Pederin 2011: 44).

¹¹⁶ V. Pederin (1996b: 91–137) poglavlje "Židovsko, franjevačko i komercijalno bankarstvo u XV. i XVI. stoljeću i antisemitizam".

banke valjalo je čekati. Prvu državnu banku osnovao je papa Camillo Borghese u Rimu 1605.¹¹⁷ To je bila *Banco di Santo Spirito*. Gruber ovo još nije znao, za nj su Židovi bili naprosto lihvari, a nije poznato je li poznao Macchiavellija i je li Macchiavelli utjecao na Savonarolu.

Slijede njegovi sukobi s papom i papama, zabrane propovijedanja. Papa mu nudi da postane kardinal da bi ga mogao nadzirati. Savonarola odbija. Prognan je iz Firence, ali ga prijatelji vraćaju. Naposljetku osuđen je na smrt, mučenje i vješanje. Savonarola je čvrst do smrti. Poslije smrti krvnik se izruguje njegovu tijelu.

Savonarola je za Grubera borac za građansku slobodu individualne ličnosti, čovjek koji se suprotstavlja vlasti, ukratko – liberalni junak. Jedva spominje njegovu mističnu pobožnost, post i pokoru.

Hrvatski životopis, prvobitno na latinskome jeziku, nastao je kao izraz svijesti samostana Male braće i dominikanskoga samostana u Dubrovniku. U toj samosvijesti redovnici ističu znatne redovnike iz svoga samostana. Mnogi redovnici odlazili su u Rim na školovanje, gdje je živjela utjecajna kolonija hrvatskih intelektualaca. Oni koji su dolazili u Rim nosili su sobom knjige životopisa da pokažu da nisu bilo tko, već da potječu iz grada koji ima razvijenu kulturu. Tako je i preko životopisa Dubrovnik u Europi stekao glas kulturnoga grada s mudrom vladom.

U 18. st. Farlati prikazuje u svom *Illyricum sacrum* dalmatinsku crkvu kao sljednika hrvatskih narodnih vladara, pa i u tome možemo vidjeti zametak svijesti hrvatskoga naroda koji će se u sljedećem stoljeću organizirati kao suvremena nacija. Tu djeluje dubrovački franjevac Innocenzo Čulić koji zagovara pisanje životopisa i osnivanje središnje knjižnice. Čulić nije imao mnogo uspjeha jer je zazirao od rodoljubnoga zanosa, ali njegove ideje slijedili su M. Appendini, Francesco Carrara i napokon u rabijatni Talijan i preteča iredentizma Antonio Bajamonti. Među sljedbenike Čulića valja ubrojiti i liberalnoga svećenika Šimu Ljubića u čijem je nacionalnom osvješćenju sudjelovao njegov prijatelj Ivan Kukuljević Sakcinski. Ljubić je autor prve povijesti hrvatske književnosti napisane kao niz životopisa. Tako je i Kukuljević pisao o starijoj hrvatskoj književnosti, ali kod Kukuljevića zamjećujemo i hod prema znanosti slično kao i kod "istarskog Plutarcha" Pietra Stancovicha.

Vienac je kao najvažniji časopis hrvatske književnosti uopće objavljivao mnogo i često životopise koji su izlazili kontinuirano od preporodnoga vremena do Šenoina doba pa i kasnije. Taj časopis je u životopisima predstavio velike hrvatske kulturne djelatnike i stvorio čitateljsku publiku i promotore hrvatske knjige.

Vienac je objavljivao mnoge životopise čeških preporoditelja, ruskih intelektualaca uključujući i slavjanofile (kojima ipak nije povlađivao), ali i zapadne intelektualce stvorivši time vidokrug hrvatskoga duhovnog života. Krajem stoljeća u Hrvatskoj sve se manje pišu životopisi, a zanimljivo je da je među piscima životopisa vrlo velik broj svećenika.

¹¹⁷ Ivan Pederin, Op. cit. str. 176.

LITERATURA

Bauer, Ludwig i Lidija Dujić. 2007. "Tagebuch der Caroline Jarnević. Dvostruko čitanje – žensko čitanje teksta, muško čitanje teksta". *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch*: 107–118.

Batušić, Nikola, 1968. "Uloga njemačkog kazališta u Zagrebu u hrvatskom kulturnom životu od 1840 – 1860". *Rad JAZU*, knj. 353.

Bogišić. 2011. *Spomenica Valtazara Bogišića o stogodišnjici njegove smrti, 24. april 2008. godine*, knj. 2. (prir. Luka Breneselović). Beograd – Niš: Službeni glasnik – Pravni fak.

Bracewell, Catherine Wendy. 1986. *The Uskoks of Senj. Piracy, Banditry, and Holy War in the Sixteenth-Century Adriatic*. Ithaca i London: Cornell University Press.

Düding, Dieter. 1984. *Organisierter gesellschaftlicher Nationalismus in Deutschland (1808-1847): Bedeutung und Funktion der Turner- und Sängervereine, für die deutsche Nationalbewegung*. München: R. Oldenbourg.

Dvornik, Joško 2011. "Markantun de Dominis, velikan hrvatske renesanse". *Nova Akropola* 21, 66: 16–19.

Engels, Friedrich. 1966. "Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft", u: Marx-Engels I. Studienausgabe, Philosophie, Fischer, Frankfurt am Main: 145–181.

Grimm, Gerald. 1987. *Die Schulreform Maria Theresias 1767-1775., Das österreichische Gymnasium zwischen Standesschule und allgemeinbildender Lehranstalt im Spannungsfeld von Aufklärungspädagogik*. Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris.

Grubišić Pulišelić, Eldi i Gordana Galić. 2007. "Između patrijarhata i utopije: ideal žene u lirici Ivana Trnskog". *Slavica Gandensia, The International Review of the Belgian Association of Slavists* 34: 83–110.

Gross, Mirjana. 1973. *Povijest pravaške ideologije*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest.

Hardt, Dietrich. 1980. "Biographie als Weltgeschichjte, Die theoretische und ästhetische Konstruktion der historischen Handlung in Droysens Alexander und Rankes Wallenstein", *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 54, 1: 58–104.

Hevrolina, V. M. 1997. *Ideja slavjanskoga edinstva vo vnešnepolitičeskikh predstavlenii pozdnihslavjanofilov (konec70 –seredina 90-h godov XIX v.)*. Slavjanski vopros, Vehi istorii, Moskva.

Hoško, F. E. 1991. "Liberalni katolicizam kao sastojnica ideologije ilirizma". *Croatica Christiana Periodica* 15, 28: 46.

Jagić, Vatroslav. 2007. "Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelu Kadlecu i drugim praškim profesorima". *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, knj. I. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu: 431–447.

Kluckhohn, Paul. 1966. *Das Ideengut der deutschen Romantik*. Tübingen: Niemeyer.

Kohn, Hans. 1946. *The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Backgrounds*. New York: Macmillan.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1886. *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, niz životopisa (sa sedam slika)*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske.

Krasić, Stjepan. 2009. *Počelo je u Rimu: katolička obnova i normiranje hrvatskog jezika u XVII. stoljeću*. Dubrovnik: Matica hrvatska.

Macan, Trpimir. 1980. *Miho Klaić*. Zagreb: NZMH.

Maštrović, Vjekoslav. 1876. "Zadarski propis iz 1806. god. o prodaji ribe za siromašne građane". *Radovi Centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 22–23: 62–77.

Maurois, André. 1928. *Aspects de la biographie*. Pariz: Au Sans Pareil.

Murko, Matthias. 1897. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik, Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest*. Graz: Styria.

Nemskürty, István. 1998. Die königlich-ungarische adelige Leibgarde (Die kulturelle Bedeutung der ungarischen Leibgarde zur Zeit Maria Theresias). Die k. u. k. Armee, herausgegeben von Ferenc Glatz, Budapest, Europa-Institut Budapest: 33–37.

Nosić, Milan. 1997. *Gajev preteča. Josip Završnik i njegovo djelo*. Rijeka: HFD.

Pederin, Ivan. 1971. "Pojam jezičnog i književnog standarda kod bogoljubnog bogoslovca Stipana Margitića Jajčanina". *Kritika* 4, 17: 211–224.

Pederin, Ivan. 1976. "Umjetna balada hrvatskog predrealizma". *Izraz* 20, 2: 284–296.

Pederin, Ivan. 1977. "Začinjavci", štioći i pregaoci: vlastite snage i njemačke pobude u hrvatskoj književnosti. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Pederin, Ivan. 1982a. "Strani i uredovni jezik u Hrvatskoj". *Jezik* 29, 3: 65–73.

Pederin, Ivan. 1982b. "Književno-sociološka pitanja recepcije romansirane biografije". *Radio-Sarajevo (treći program)* 11, 38: 245–268.

Pederin, Ivan. 1982c. "Gospodarski i ideološki pristup uskočkom ratu i uskočkom mitu". *Senjski zbornik*, sv. 9 (za 1981-1982): 183–202.

Pederin, Ivan. 1983a. "Slika Crne Gore i Srbije u hrvatskom časopisu *Vienac*". *Istorijski zapisi*. 306 (56), 1–2: 91–108.

Pederin, Ivan. 1983b. "Josip Jelačić kao pjesnik na njemačkom jeziku". *Marulić* 16, 6: 659–669.

- Pederin, Ivan. 1984. "Therese von Artner und die österreichische Literatur des Biedermeiers in Zagreb". *Österreich in Geschichte und Literatur*. 28, 5: 300–312.
- Pederin, Ivan. 1986. "Izbor iz pisama upućenih Šimi Ljubiću". *Croatica Cristiana Periodica* 10, 18: 117–165.
- Pederin, Ivan. 1987. "Autograf Rusičeve polemike protiv Karamana i njegovo značenje kao prvog spisa o književnom prevođenju kod Hrvata". *Croatica Christiana Periodica* 11, 20: 102–123.
- Pederin, Ivan. 1988. "Pojam totalitarizma i nacionalizma u njemačkom, kom romantizmu i realizmu (Lik Slavena i Jevreja)". *Gledišta* 29, 1–2: 212–228.
- Pederin, Ivan. 1990. *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409 – 1797)*. Biblioteka D časopisa Dubrovnik, knj.17. Dubrovnik.
- Pederin, Ivan. 1991a. *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Pederin, Ivan. 1991b. "Appunti e notizie su Splato nel quattrocento". *Studi veneziani* 21: 323–409. Mletci (Venezia).
- Pederin, Ivan. 1992. "Život i ideološki sadržaj u djelu Šime Ljubića". *Croatica Cristiana Periodica* 16, 29: 59–69.
- Pederin, Ivan. 1993. "Matica hrvatska i pitanje kulta velikog pisca". *Zadarska smotra* 42, 6: 17–26.
- Pederin, Ivan. 1996a. "Politička djelatnost Ivana Mažuranića 1860-ih godina u Beču". *Hrvatska obzorja* 4, 3: 604–612.
- Pederin, Ivan. 1996b. *Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva*. Split: Književni krug.
- Pederin, Ivan. 1996c. "August Šenoa u odnosu s austrijskom i njemačkom književnošću i političkom ideologijom". *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch*: 19–43.
- Pederin, Ivan. 2000. "Die Kritik der Demokratie im Spätwerk Goethes". *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice – VDG Jahrbuch*: 101–112.
- Pederin, Ivan. 2001a. "Graf Jelačić und die Südostpolitik der Monarchie – Josip Jelačić i austrijska politika na jugoistoku". *Zadarska smotra* 50, 5–6: 27–74.
- Pederin, Ivan. 2001b. "Il mito di Venezia nella storiografia e letteratura croata". *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV-XIX)*, Atti del Congresso italo-croato, Venezia, Fondazione Giorgio Cini, 11-13. novembre a cura di Sante Graciotti, 1997. Roma, MMI: 41–63.
- Pederin, Ivan. 2003a. "Austrougarski prodor na Balkan – protektorat nad Srbijom 1879-1881". *Kolo* 13: 130–146.
- Pederin, Ivan. 2003b. "Englesko i rusko brodogradnja na Jadranu (1807-1814) i okupacija Korčule u veljači 1814.". *Godišnjak grada Korčule* 8: 213–226.

- Pederin, Ivan. 2003c. "Dalmacija kao jabuka razdora između Hofburga i Budima poslije mira u Campo Formiju". *Zbornik Mire Kolar Dimitrijević*. Zbornik povodom 70. rođendana, Zagreb: 157–178.
- Pederin, Ivan. 2003d. "Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45: 299–326.
- Pederin, Ivan. 2003e. "Odjek školske reforme Marije Terezije u Dalmaciji (1815-1826)". *Kolo* 14, 4: 218–231.
- Pederin, Ivan. 2004a. "Car Franjo II. prema Dalmaciji i Boki (1797-1806)". *Analiza Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 42: 185–206.
- Pederin, Ivan. 2004b. "Uloga Korčule u obrani Dubrovnika u svibnju i lipnju 1806.". *Godišnjak grada Korčule* 9: 217–222.
- Pederin, Ivan. 2005a. *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak u Zadru.
- Pederin, Ivan. 2005b. "Predaja hrvatskih i slovenskih zemalja južno od Save Francuzima 1809. (prema spisima bečkoga Haus-, Hof- und Staatsarchiva)". *Forum* 44: 322–334.
- Pederin, Ivan. 2006a. "Pitanja Crne Gore i Albanije poslije okupacije Bosne i Hercegovine". *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*: 42–48.
- Pederin, Ivan. 2006b. "Dalmacija, Dubrovnik, Kotor i Francuzi". *Dubrovnik*, N. S. Godište 17, 4: 18–41.
- Pederin, Ivan. 2006c. "Zadarski nadbiskup Mate Karaman i pravoslavlje". *Zadarska smotra* 4: 3–4: 185–208.
- Pederin, Ivan. 2006d. *Časopis Vienac i književna Europa: njemačka, austrijska i ostale književnosti u hrvatskome časopisu Vienac 1869-1903*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pederin, Ivan. 2006e. "Vojni i vojno-pomorski, gospodarski, kulturni i crkveni-sustav francuske vlasti u Dalmaciji o Ilirskim pokrajinama". *Kolo* 16, 3: 5–35.
- Pederin, Ivan. 2006f. "Uspostava carsko-kraljevske vlasti u Dalmaciji i Istri 1797-1798.". *Forum* 45:1–3: 315–334.
- Pederin, Ivan. 2006g. "Habsburgovci, Jadran i rasprava oko ustroja Primorske gubernije prema spisima bečkog Haus-, Hof- und Staatsarchiva". *Acta Histriae* 14, 2: 469–486.
- Pederin, Ivan. 2006h. "Gospodarska pitanja Dalmacije 1806-1809.". *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 42–48: 159–172.
- Pederin, Ivan. 2007a. "Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafaříku o glagoljici". *Croatica et Slavica Iadertina* 3: 231–258.
- Pederin, Ivan. 2007b. *Hrvatski putopis*. Rijeka: Maveda.

- Pederin, Ivan. 2007c. "Theresianum, počeci njemačko-hrvatskih književnih i kulturnih odnosa i ilirizam". *Kolo* 17, 3: 256–240.
- Pederin, Ivan. 2007d. "Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelu Kadlecu i drugim praškim profesorima". *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, knj. I: 431–447.
- Pederin, Ivan. 2008a. "Baldo Bogišić kao veza između austroslavizma i Rusije". *Dubrovnik* 19, 1: 244–167.
- Pederin, Ivan. 2008b. *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*. Zadar: Matica hrvatska.
- Pederin, Ivan. 2008c. "Tri vjere na jugoistoku Europe". *Riječ* 14, 4: 202–213.
- Pederin, Ivan. 2008d. "General Bertrand kao guverner Ilirskih pokrajina". *Kolo* 18, 2: 36–58.
- Pederin, Ivan. 2008e. "Pisma Franje Račkoga u Prag: pisma Franje Račkoga Františku Palackom, Josefu Jirečku i Aloisu Vojtěhu Šemberi". *Croatica et Slavica Iadertina* 4: 347–379.
- Pederin, Ivan. 2009a. *Austrijska vlast u dalmatinskoj politici (1878-1914)*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak u Zadru.
- Pederin, Ivan. 2009b. "Hrvatska u europskim savezima u pismima Franje Račkoga i Josipa Jurja Strossmayera Louisu Legeru". *Croatica et Slavica Iadertina* 5: 365–384.
- Pederin, Ivan. 2009c. "Vicenzo Dandolo kao generalni providur u Dalmaciji u sukobu s generalima". *Mogućnosti* 1/3: 123–141.
- Pederin, Ivan. 2009d. "Vicenzo Dandolo – reformator crkvenih prilika u Napoleonovoj Dalmaciji (1806-1809)". *Bosna franciscana* 17, 30: 81–103.
- Pederin, Ivan. 2009e. "Mali rat (1715-1718) i buđenje hrvatske nacionalne svijesti". *Majka Klara Žižić i njezina družba 1706-2006. Zbornik proslave 300. obljetnice službenice Božje majke Klare Žižić, utemeljiteljice Družbe sestara franjevki od Bezgrješne*. Šibenik: Družba sestara franjevki od Bezgrješne: 183–196.
- Pederin, Ivan. 2009f. "Jelačićev putopisac Kukuljević". *Osamsto godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209-2009*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine. Zagreb – Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Grad Varaždin, Varaždinska županija: 596–608.
- Pederin, Ivan. 2010a. "Bečki Dvor i ilirizam". *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice –VDG Jahrbuch*: 277–303.
- Pederin, Ivan. 2010b. "Kukuljević kao političar i govornik". *Republika* 56: 76–92.
- Pederin, Ivan. 2011a. "Vojne operacije domaršala baruna Stjepana Jovanovića u Hercegovini 1878. i Krivošijama 1882.". *Bosna franciscana* 19, 35: 124–132.
- Pederin, Ivan. 2011b. *Svakidašnjica u Rabu od mistike do renesanse i baroka*. Rab: Ogranak Matice hrvatske u Rabu.

- Pederin, Ivan. 2011c. "Dalmacija u sastavu kraljevine Italije (1806-1809) i ustanci protiv Francuza". *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 52: 105–143.
- Pederin, Ivan. 2011d. "Juraj Matutinović i drugi Napoleonovi savjetnici za ilirske pokrajine i Bosnu, te problemi prodora na jugoistok". *Dalmacija za francuske uprave (1806-1813)*. Split: Književno krug Split: 221–249.
- Pederin, Ivan. 2012a. "Ustanak i operacije c. k. XVIII pješачke trupne divizije u borbama u Hercegovini (1875-1878)". *Bosna franciscana* 20, 36: 134–146.
- Pederin, Ivan. 2012b. "Jelačić u ratu i apsolutizmu". *Dometi* 22, 3–4: 61–72.
- Pederin, Ivan. (u tisku). Napoleon i europske sile u borbi za Dalmaciju.
- Perić, Ivo. 1983. "Kulturna i politička djelatnost Božidara Petranovića". *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 16, 1: 45–96.
- Rendić Miočević, Ivo. 2006. *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost: usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije*. Rijeka: Adamić.
- Romein, Jan. 1948. *Die Biographie: Einführung in ihre Geschichte und ihre Problematik*. Bern: Francke. (naslov izvornika *De biografie, een inleiding*).
- Romein, Jan M. 1965. "Lebensbeschreibung". Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte begründet von Paul Merker und Wolfgang Stammer, zweite Auflage, neu bearbeitet und unter redaktioneller Mitarbeit von Klaus Kanzog sowie Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Werner Kohlschmidt und Wolfgang Mohr, zweiter Band, L – O., Berlin: 8–12.
- Sambunjak, Zaneta. 2008. *Ilirizam, cenzura i biedermeier*. Rijeka: Maveda i Hrvatsko filološko društvo Rijeka.
- Scheuer, Helmut. 1979. *Biographie. Studien zur Funktion und zum Wandel einer literarischen Gattung vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Stuttgart: J. B. Metzler.
- Šanjek, Franjo. 1976. *Les chretiens bosniaques et le mouvement cathare XIIe – XVe siècles*. Bruxelles: Nauwelaerts; Paris: Diffusion, Vander-Oyez. (Publications dela Sorbonne, Serie N.S. Recherches; fasc. 20).
- Šicel, Miroslav. 2001. Jedno od najboljih ostvarenja ilirskog došenoinskog razdoblja. S predstavljajnja knjige *Dnevnik Dragojle Jarnević*. Zagreb. 15.1.2001. *Forum* 40: 318–321.
- Vekarić, Nenad. 2009. *Nevidljive pukotine: dubrovački vlastoski klanovi*. Dubrovnik: HAZU.
- Volpi, Gianluca. 1998. "Fiume sotto il dualismo: l'esperienza del Ginnasio ungarico". *Rivista di Studi Fiumani, periodico della Società di Studi Fiumani in Roma (nuova serie)* 35, 1.
- Vorobjova, I. G. *Profesor-slavist Nil Aleksandrovič Popov*. Tver. 1999.
- Vorobjova, I. G. i Vorobjov, V. M. 2008. *Tverskaja rukopis Jurja Križanića*. Tver: 000 "Izdatelstvo Satori".

Vukelić, Vilma. 2003. *Tragovi prošlosti. Memoari*, drugo izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Zorić, Mate. 1971. "Hrvatska i Hrvati u talijanskoj lijepoj književnosti". *Hrvatski znanstveni zbornik*, sv. 2. Zagreb: Matica hrvatska: 61–62.

Zbornik radova o Šimi Ljubiću. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa. 2009. (ur. Tihomil Maštrović). Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

Živković, Pavo. 1989. "Neki manje poznati detalji o boju na Kosovu polju". *Književna revija* 3, 26: 1–2.

Županović, Lovro. 1976. *Tragom hrvatske glazbene baštine*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

DIE LEBENS BESCHREIBUNG IN DER ZEITSCHRIFT "VIENAC" NACH DEM ABLEBEN AUGUST ŠENOAS

Dieser Beitrag zeigt, wer schrieb Lebensbeschreibungen und über wen wurden diese geschrieben. Es sind Lebensbeschreibungen kroatischer Schriftsteller, Tonsetzer, Maler u. a., denen diese Lebensbeschreibungen einen Platz und eine Rolle in der kroatischen Geistesgeschichte einräumten. Diese Lebensbeschreibungen zeigen, dass der Katholizismus eine grosse Rolle in diesem Geistesleben hatte, denn die meisten kroatischen Intellektuellen des XIX. Jh. waren Aufsteiger in der Gesellschaft, Kinder von armen Leuten, denen ein Pfarrer, möglicherweise ihr Onkel eine Hand im Aufstieg bot. Sie schrieben Lebensbeschreibungen von Kroaten aber auch Engländern, Russen und anderen, die sich einen Namen in der Literatur gemacht haben. Auf solche Weise wurde das kroatische Blickfeld aufgebaut. Diese Literatur ist national, aber sie schliesst sich nicht anderen Nationen, ja sie will die kroatischen Schriftsteller in ein Verhältnis zu den ausländischen bringen.

SCHLÜSSELWÖRTER: *Vienac, Lebensbeschreibungen, Kroatien*